

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Valfrihet och andra vedermödor

**- en studie om valmöjligheter när
äldreboendet ska väljas**

Författare:
Vanja Gustafsson
Kristina Alsefelt
Handledare:
Pål Wiig

Förord

Stort tack till de som hjälpt oss i detta arbete:
alla som svarat på vår enkät
examinator Ulla-Karin Hedin och handledare Pål Wiig för ni har hjälpt oss genom
processen, med goda idéer och gott mod
alla vänner, familj och arbetskolligor som har stått ut med oss under denna tid då vi varit
uppslukade av denna studie.

Kristina och Vanja

Abstract

Titel: Valfrihet och andra vedermödor - en studie om valmöjligheter när äldreboendet ska väljas.

Författare: Vanja Gustafsson och Kristina Alsefelt

Denna uppsats handlar om valfrihet och rättighet när det är dags att välja äldreboende, när det egna boendet inte räcker till. Vi har drivit en tes genom uppsatsarbetet, att det finns en diskrepans mellan olika delar och moment i boendefrågan.

För att undersöka detta, dels har vi gjort en enkätundersökning angående äldres uppfattning om utbudet inom äldreomsorgen vad gäller boende. Dels har vi tittat på lagtexter, historik och kulturella uppfattningar om rättigheter och tidigare forskning på området, samt eftersom vi har erfarenhet inom området, har vi använt oss av denna. Teorier vi tillämpat för att bättre förstå vilka mekanismer som här kan vara verksamma är KASAM och Gerotranscendensen. Vi har också funderat över begreppet Makt och vad det betyder i det här sammanhanget. Vi tycker oss märka att valsituationen i den biståndsbedömda boendesituationen för dagens äldre inte är särskilt stor. Dagens äldreboenden är av organisationsskäl likartade. Ett kvalitetssäkrande system har utvecklats, men de bedömningskriterier som ingår där är inte de som de äldre själva efterfrågar. Därtill kommer att redskapet för att söka denna information är datorbaserad och inte särskilt användarvänlig, enligt vår mening. För att komma ifråga för dessa så kallade särskilda boenden måste en biståndsbedömare bevilja detta bistånd. Övriga gamla som är skröpliga men inte ännu kvalificerade för särskilt boende hänvisas till den öppna marknaden, som de äldre enligt vår undersökning inte vet hur de ska komma i åtnjutande av och inte vet hur de ska hitta information om. Då försvinner även där möjligheten att välja.

Vi tror att det finns en god intention hos beslutsfattare att erbjuda delaktighet och möjlighet att påverka, men att den byråkratiska organisationsformen med biståndsbedömda boenden sätter samtidigt upp hinder för detta.

Nyckelord: valfrihet, rättighet, möjlighet, Äldreguiden, Äldreboende

FÖRORD	1
ABSTRACT	2
1. INLEDNING	5
1.1 SYFTE, FRÅGESTÄLLNING.....	6
1.2 FÖRFÖRSTÅELSE	6
1.3 BEGRÄNSNINGAR.....	6
1.4 BOENDEFORMER	7
1.5 DISPOSITION	9
2. NU OCH DÅ	10
2.1 TILLBAKABLICK.....	10
2.2 FRAMÅT	11
2.3 BISTÅND	11
2.4 KUNDVAL	12
2.5 ÄLDREGUIDEN	13
2.6 LoV	13
3. FORSKNING	14
3.1 SENIOR 2005.....	14
3.2 UPPSATSER	20
3.3 ARTIKLAR	20
4. TEORIER OCH BEGREPP	28
4.1 KASAM.....	28
4.2 GEROTRASCENDENSTEORIN	28
4.3 MAKT - HANDLINGSSTRATEGIER	30
5. METOD	31
5.1 VAL AV ANSATS	31
5.2 VAL AV METOD	31
5.3 VAL AV PERSONER	32
5.4 GENOMFÖRANDE AV UNDERSÖKNING	31
5.5 ANALYS AV MATERIAL	313
5.6 ETISKA REGLER.....	314
5.7 VALIDITET, RELIABILITET OCH GENERALISERBARHET	35
6. ANALYS OCH RESULTAT	36
6.1 ÄLDREGUIDEN	36
6.2 SVAREN PÅ ENKÄTEN	367
6.3 DE FORMER DAGENS BRUKARE EFTERFRÅGAR ?	38
7. DISKUSSION	39
7.1 BEGREPPSFÖRVIRRING	39
7.2 ETT ELEKTRONISKT HJÄLPMEDEL?	41
7.3 MAKT/VANMAKT, RÄTTIGHET/MÖJLIGHET	43
7.4 FLYTTSPIRAL	45

7.5 LoV	45
7.6 BISTÅND	46
8. SLUTORD.....	47
LITTERATUR:	48
UTREDNINGAR, UPPSATSER OCH ARTIKLAR:	48
BILAGA 1	50
BILAGA 2	52

1. Inledning

De som går i pension vid 65, har statistiskt sett ca 20 år kvar att leva. Många drömmer om vad de ska göra med sin fria tid; resa, sova länge på morgonen, pyssla med hobbies, ta del av kulturlivet, göra färdigt allt det där som blivit liggande, med mera. En del vill flytta ut på landet, en del till stan, några vill inte flytta alls. Få räknar med att bli skröpliga och hjälpbehövande – man hoppas få vara frisk och pigg och sedan, när det är dags, bara få somna in. Men många blir istället successivt skröpliga och behöver hjälp med lite av varje i sitt dagliga liv. När anhöriga inte räcker till längre eller helt enkelt inte finns att tillgå har den äldre möjligheten att få hjälp från kommunen i form av hemtjänst. En del kan inte bo kvar hemma när vårdbehovet blir större än vad hemtjänsten kan klara av. Det vanligaste är då att man beviljas plats på äldreboende, där det kan erbjudas dygnetrunttillsyn.

Grunden för omsorg av de äldre bygger på:

Socialtjänstlagen (SoL) (2001:453), som ger den enskilde en rätt till stöd för sitt boende. Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning. Försörjningsstödet skall lämnas för skäligena kostnader för boende (6 § och 6 b § socialtjänstlagen; 4 kap. 1 och 3 §§ den nya socialtjänstlagen). Det föreligger också rätt till bistånd för den enskildes livsföring i övrigt, s.k. annat bistånd (6 § socialtjänstlagen). (www.riksdagen.se)

Sedan början av 1990-talet har allt fler kommuner valt att konkurrensutsätta hela eller delar av äldreomsorgen, det vill säga att införa kundval. Avsikten med kundval var att kommunen skulle konkurrensutsätta den egna verksamheten genom att tillåta privata utförare.

Lagen om valfrihetssystem (LoV) (2008:962), är en frivillig lag som trädde i kraft vid årsskiftet 2009. Meningen är att den enskilde ska kunna välja vem, när och hur omsorgen ska utföras. Dock finns det ett krav att det konkurrerande företaget är upphandlat, har skrivit kontrakt och är godkänt av kommunen. Man menar att detta ska ge en större valfrihet för brukarna, då det ska öppna upp möjligheter för privata intressenter att driva boenden med annorlunda prägel och karaktär. (www.riksdagen.se)

1.1 Syfte, frågeställning

Vi vill undersöka i vilken utsträckning det råder verklig valfrihet, faktiska valmöjligheter i boendet inom äldreomsorgen för den enskilde brukaren samt hur och när hjälpbehovet påverkar boendeformen. Vi undrar om valfriheten innebär att man har en möjlighet att välja, när man behöver hjälp och om den hjälpen finns, och om det finns några alternativ att välja emellan.

Syftet med vår undersökning är att få svar på:

- om det finns verktyg och möjligheter att välja
- om alternativen svarar upp till de former brukare efterfrågar
- om äldreomsorgen erbjuder boendialternativ

Vi tror att det finns ett glapp mellan dessa frågor, att efterfrågan och kunskapen om alternativ och rättigheter hos brukarna samt politikerns ambitioner om förändringar och förbättringar i utbud och tillgänglighet inte riktigt matchas av äldreomsorgens nuvarande utformning.

1.2 Förförståelse

Vi har ett genuint intresse för äldre frågor och det hoppas vi ska återspeglas i vårt arbete för att öka förståelsen för de äldres situation.. Tillsammans har vi en hel del praktik. Båda har under utbildningen valt delkurser som tangerar detta område. Detta har gett oss en förkunskap om grundläggande begrepp och teorier kring åldrande och processen däromkring. Vi har undersköterskeutbildning och har arbetat på äldreboende och inom hemtjänsten; tillsammans en samlad erfarenhet inom vård och äldreomsorg på över tjugo år.

Ibland uppfattar vi att äldreomsorgsfrågor blir ”styvmoderligt” behandlade, både inom Socialt Arbete och av samhället i stort. Därför känns det extra viktigt för oss att lyfta dessa frågor.

1.3 Begränsningar

Vår ambition är att rätta ut en del frågetecken samt att belysa ett, som vi ser det, dilemma i äldreomsorgen. Det finns så många aspekter på detta område visade det sig – varför vi var tvungna att börja begränsa oss.

Den individpsykologiska aspekten i beslutandeprocessen, som är viktig och intressant i valsituationen, har vi inte inkluderat i detta arbete.

Vi hade velat se närmare på vad forskningen säger om vad det innebär att bo, att ha ett eget hem eller att (tvingas) flytta. Även om äldreboende i stora drag räknas som ”eget boende” skulle nog många hålla med om att det ändå kan beskrivas som en form av institutionsboende.

Vi hade gärna velat titta på hur människor upplever att bo på institution och vad det innebär och får för konsekvenser.

Intervjuer av politiker och biståndsbedömare runt denna frågeställning hade varit intressant men kanske kan det utgöra underlag för ännu en utredning eller undersökning.

Det var från början vår ambition att undersöka två kohorters uppfattningar om boendet. Vi ville då intervjua några 40-talister, det vill säga morgondagens äldre i morgondagens samhälle, om deras förväntningar och drömmar men vi valde av tidsmässiga skäl bort denna stora, spännande och utmanande jämförelsestudie. Vi valde slutligen begränsa oss till att undersöka hur *dagens* äldre i *dagens* samhälle ser på sin situation.

1.4 Boendeformer

Här följer en redogörelse och en begreppsförklaring gällande boendeformer för äldre. Vi kommer inte att gå närmare in på alla, men har en önskan att reda ut begreppen, för läsaren. Inom äldreomsorgen skiljer man på två typer av boenden. Särskilt boende, ”...är *bostäder med service och omvårdnad för äldre i behov av särskilt stöd*” (s. 53. Westlund/Sjöberg, 2005). Detta innefattar alla biståndsbedömda boenden och övriga kallas ”ordinärt boende”. Inom dessa två kategorier finns flera olika alternativa boendeformer:

Särskilda boenden:

- Äldreboende: biståndsbedömt boende, med all service, mat, städ, tvätt osv.
- Korttidsboende: biståndsbedömt boende med vardagsrehabiliteringsinsatser som erbjuder vård, omsorg och rehabilitering under en begränsad tid.
- Avlastningsplats: biståndsbedömt boende, under en förutbestämd tid, vanligtvis på ett äldreboende, som kan vara en helg, en vecka i månaden, som avlastning för anhöriga, den äldre och hemsjukvården.
- Växelvård: biståndsbedömt boende, under en förutbestämd tid, vanligtvis på ett äldreboende, antingen en vecka av fyra eller två veckor av fyra.
- Servicehus: boende, som ibland är biståndsbedömt, beroende på om personalen är fast stationerad på huset eller är i hemtjänsten. Har gemensamma lokaler.
- Demensboenden: biståndsbedömt boende. Kan vara fristående eller ingå som en del eller avdelning på ett äldreboende. Utformat enligt vissa kriterier anpassade till dementa personer (www.kungalvs.se).

Ordinära boenden:

- Eget boende
- Servicehus: se ovan
- 55+ och 65+: hyres- el bostadsrättslägenhet som är förbehållna äldre mellan en viss ålder samt, kan fås med handikappanpassning och oftast gemensamhetslokaler.
- Seniorbostäder: boende byggt för pensionärer och med gemensamma lokaler, för ett egenval/planerat boende på äldre dagar.
- Bogemenskap, ett eget valt kollektiv, som vanligtvis arbetar för arbetsgemenskap för att förenkla vardagen och öka den sociala livskvaliteten. Kan ha åldersbegränsningar och olika inriktningar, typ; ekologiskt, ideologiskt osv. Oftast en bostadsrättsförening (www.boplats.se).

Det är framförallt skillnaden mellan **ordinärt** och **särskilt** boende som vi vill klargöra eftersom detta är betydelsefullt vid ansökan om boende som en form av bistånd.

1.5 Disposition

Här följer en redogörelse för hur vi kommer att gå tillväga med detta arbete samt de begränsningar vi ser oss tvungna att göra av flera orsaker.

Först kommer en historisk tillbakablick på äldreomsorgens utveckling, sedan en samtidsbeskrivning beträffande kundvalsmodeller och liknande. Vi berättar lite om vad som kan ligga bakom generationers olika attityder till att ställa egna krav på kommunernas utbud. Därefter gör vi en presentation av olika boendeformer, begrepp inom äldreomsorgen samt en redogörelse för lagstiftning och verktyg för valmöjlighet.

Under vårt arbete har vi tittat på tidigare forskning som är relevant för området. Där har socialstyrelsen bidragit med *Senior 2005*, en sammanställning av ett antal undersökningar om äldres boendesituation.

Vi har valt att genomföra en enkätundersökning bland den äldre befolkningsgruppen i Göteborg med omnejd om möjlighet, valfrihet och om biståndsbedömda bostäder. Här tänker vi oss att en mångfald av viljor och idéer skulle kunna bli synliga. Här är vi inte ute efter att generalisera utan, tvärtom, visa olika exempel på vad verklig valfrihet skulle innebära för respondenterna.

Detta resulterar i en sammanställning av svaren samt vidare ett resonemang kring vad vi tycker oss se. Därefter kommer vi att diskutera all information vi samlat in, för att försöka utröna om vår tes håller eller om vi kommer fram till en helt ny syntes. I diskussionen finns utrymme för tankar om framtiden och hur vi tycker att äldreomsorgen bör utformas för att kunna tillgodose allas behov.

2. Nu och Då

2.1 Tillbakablick

För att belysa dagens situation börjar vi med en historisk tillbakablick för att se hur äldreomsorgen utvecklats under åren fram till vad den är idag:

Historiskt har äldreomsorgen och fattigvården hängt samman. Det finns en stark tradition av att ta hand om de svaga, men det finns också myter om ”ättestupan” för de som inte kan göra rätt för sig i ett samhälle med knappa resurser (Tornstam,2005 /Berg,2007).

Riksdagen antog 1871 en fattigvårdslag som bland annat ersatte fattighus med ålderdomshem (www.riksdagen.se).

I början av detta århundrade saknade många äldre möjligheter att försörja sig om de inte togs omhand av sina barn. För att lösa försörjningsproblemen för obemedlade och arbetsoförmögna personer inrättades ålderdomshem. Standarden på ålderdomshemmen var dålig och de var illa sedda. Ännu vid denna tid saknade fattiga och oförmögna rösträtt och andra medborgerliga rättigheter, ett förmynderi satt i system (Westlund/Sjöberg.2005).

Rester av den gamla synen på äldreomsorg kan ge konsekvenser för dagens brukare när ett system bygger på att man ska kräva sin rättmätiga del av de offentliga medlen.

Eriksson/Markström talar om begreppet ”den värdiga klienten” som förknippas med Richmond, en föregångare inom socialt arbete (2000). Begreppet innebär att endast den tacksamme och skötsamme kunde komma i fråga för hjälpinsatser.

Ålderdomshemmen kom mer i allmänt bruk från 1930-talet och framåt. Efterkrigstiden innebar därefter för Sverige en allmän social upprustning, även beträffande de äldres situation (Eklund, 2007). Detta skulle kunna peka på en successiv begreppsförskjutning från allmosa till rättighet i inställningen till de offentliga medlen. Yngre generationer har numera större erfarenheter av att gå egna vägar, av ett större självbestämmande, alternativa lösningar samt ett större ifrågasättande av myndighetsutövning (Senior 2005).

Ädelreformen, som genomfördes i början på 90-talet, innebar rättigheter som exempelvis rätten till eget rum och uppdelningen av särskilt och ordinärt boende (www.riksdagen.se).

2.2 Framåt

I *Senior 2005* lyfter man fram den stora gruppen 40-talister som kommer att komma i pensionsåldern runt år 2015. De motsvarar mer än hälften av den beräknade totala befolkningsökningen. Om man jämför med andra åldersgrupper är de en resursstark grupp. Närmare två tredjedelar av dem bor i småhus. Många av dem borde ha bättre ekonomiska förutsättningar än såväl dagens ålderspensionärer som de som går i pension efter 2040 och framåt. De kommer att efterfråga och välja ett boende anpassat till deras behov. Där märks ett ökat intresse för kooperativt boende och bostadsföreningar (Senior 2005).

2.3 Bistånd

I socialtjänstlagens 5 kap. 5 § står följande att läsa: *”Socialnämnden ska verka för att äldre människor får goda bostäder och ska ge dem som behöver det stöd i hemmet och annan lättåtkomlig service. Kommunen ska inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd.”*

Rätten till bistånd, regleras i lagens 4 kap. 1 §: *”Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv”*(Sveriges Rikes Lag. 2008).

Då hjälpen/stödet är biståndsbedömt är det biståndshandläggaren som avgör vilken hjälp individen har rätt till, samt i vilken utsträckning hjälpinsatsen går att anpassa till den egna bostaden. När hjälpbehovet överstiger hemtjänstens förmåga att tillgodose detsamma beviljas plats på särskilt boende, typ äldreboende eller i förekommande fall demensboende. Ibland kan denna fas innebära en successiv flytt på så sätt att man först beviljas korttidsplats eller avlastningsplats. Dessa platser är att i vissa avseenden betrakta som akutplatser, det vill säga att man sällan kommer till samma plats, rum eller bädd som gången innan (Socialstyrelsen. 2006-101-4).

Plats på äldreboende ansöks formellt av brukaren och beviljas när behov bedöms föreligga (och inte kan tillgodoses på annat sätt). Detta innebär att man inte kan ställa sig i kö till ett speciellt boende *innan* behov uppstår.

Man kan tacka nej till erbjuden plats, (som kan vara på vilket som helst av kommunens äldreboenden, där det för tillfället uppstått en ledig plats), men det *kan* tolkas som att behovet

av plats inte är tillräckligt stort eller akut vilket då kan göra att ansökan ”avaktualiseras”. Då får man ansöka igen och kan få vänta upp till tre månader, igen. Man kan dock tacka ja till den plats man erbjudits och flytta dit, för att *sedan* ställa sig i kö till det äldreboende man helst vill bo på. Huruvida det innebär att det finns en faktisk möjlighet till förtur beror på lokala rutiner i varje kommun eller stadsdel, eftersom behovet i princip anses tillgodosett (Socialstyrelsen. 2006-101-4).

2.4 Kundval

Sedan början av 1990-talet har allt fler kommuner valt att konkurrensutsätta hela eller delar av offentliga sektorn. Detta förfarande kallas i folkmun köpa-sälj-modellen. I december 2006 hade 27 kommuner infört kundval eller liknande inom äldreomsorgen, och lika många planerade att införa det. Socialstyrelsen har gjort en presentation, en kartläggning över de kommuner som har kundval och vilka typer av tjänster det handlar om, som heter Äldreguiden. Den är tänkt att underlätta för brukaren att kunna jämföra och få en överblick över alla boenden som finns i Sveriges alla kommuner.

Kundval innebär att pensionären, efter ett biståndsbeslut av kommunen, kan välja vem som ska utföra beviljade insatser. Valmöjligheten begränsas till de utförare som kommunen godkänt efter en kvalitetsprövning eller en offentlig upphandling.

Som det är nu finns det några stora privata och kommunala företag som arbetar över hela landet och de dominerar marknaden när det gäller entreprenader, främst inom särskilt boende och hemtjänst. Claes Carpenter (2004) talar om kundval som en form av konkurrensutsättning av offentliga tjänster. Där menar Carpenter att utvecklingen av kundval är ett sätt att marknadsanpassa den svenska äldre omsorgen.

Den ersättning företagen får i kundvalssystemet är lika för alla, med undantag för tilläggstjänster där utförarna själva sätter priset. Eftersom priset är givet får utförarna i stället marknadsföra sig med kvaliteten på tjänsterna.

Kundval innebär att brukaren får ökade möjligheter att påverka hur och av vem, de beviljade tjänsterna utförs. Men även att få tjänster utöver de som ingår i biståndsbesluten, mot ersättning eller gratis. Redovisningen från kommuner som infört kundval visar att även små kommuner kan tillgodose kravet på valmöjlighet mellan flera utförare även om urvalet blir mer begränsat (www.socialstyrelsen.se).

2.5 Äldreguiden

Äldreguiden är ett redskap för att de äldre ska kunna få en överblick över utbudet av äldreboenden samt de hemtjänstutförare som finns att välja på.

På Socialstyrelsens sida (<http://aldreguiden.socialstyrelsen.se/#Beskrivning>) skriver man att man ”... kan se och jämföra hela äldreomsorgen i landets kommuner och stadsdelar. Vi (socialstyrelsen, vår anm.) har mätt kvaliteten på elva områden: tillgänglighet, delaktighet, personaltäthet, kompetens, kontinuitet, självständighet, mat, närståendestöd, läkarmedverkan, ledning samt information. De flesta kvalitetsområden består i sin tur av delområden”.

Äldreguiden använder sig av en femskalig kvalitetsvärdering. Den har utformats efter bedömningar från boende och deras anhöriga och i viss mån uppgifter från utförarna själva.

2.6 LoV

Som en utveckling av kundval kom den 1 januari 2009, en ny lag som berör äldreomsorgen: Lag om valfrihetssystem, (2008:962). Lagen är avsedd att fungera som ett frivilligt verktyg för de kommuner och landsting som vill konkurrenspröva verksamhet genom att överlåta valet av utförare till brukaren/invånaren. Lagen om valfrihetssystem är ett alternativ till lagen om offentlig upphandling, LOU (2007:1091). Båda kan tillämpas på handikapp- och äldreomsorg samt hälso- och sjukvårdstjänster. Skillnaden är den att vid kommunens egen upphandling gäller LOU och när det är tänkt att brukaren själv ska välja utförare gäller LoV (www.riksdagen.se).

Enligt 3 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) ska insatser inom socialtjänsten vara av god kvalitet. Nämnden har samma ansvar för att verksamheten utvecklas och säkras, oberoende av vem som verkställer tjänsterna.

3. Forskning

3.1 Senior 2005

Här följer valda textutdrag ur slutredovisningen från delegationen *Senior 2005*:

Äldredelegationen tillsattes av regeringen år 2003, för att undersöka behoven av och utvecklingen av bostäder och boende för äldre personer i framtiden. Delegationen skulle lämna förslag till åtgärder som kan stimulera utvecklingen av bostäder och boendemiljöer, samt bostäder anpassade till äldres behov både inom den ordinarie bostadsmarknaden och inom särskilda boendeformer. Beredningen insåg snabbt att det inte gick att lägga fram förslag på genomgripande förändringar då det fanns stora brister i underlag, statistik och kunskap om effekterna av olika insatser inom äldrepolitiken. Därför föreslogs ett antal större projekt och utredningar inom flera områden som syftade till att förbättra kunskapsunderlaget inför framtiden. Utredningarna skulle bland annat fokusera på att:

- Stärka möjligheterna till eget ansvarstagande för boendet och formulerandet av en princip för kvarboende.
- Undersöka människors förväntningar på sitt boende på äldre dagar
- Förbättra kunskapsläget om effekter av service i hemmet.
- Se över hur äldre prioriteras inom vård och omsorg.

Detta slutredovisades i december 2008, utifrån tio undersökningar som på olika sätt försökt fånga uppfattningar hos personer från 55 år och uppåt. (www.regeringen.se).

Särskilt boende

Termen ”särskilt boende” infördes i socialtjänstlagen i samband med ädelreformen 1992 som samlingsbeteckning för bostäder och institutioner som kommuner och landsting tidigare tillhandahöll för personer med vård- och/eller omvårdnadsbehov. Särskilt boende beviljas efter individuell behovsbedömning, som bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:453).

På lokal nivå används på sina håll de traditionella benämningarna och inte samlingsnamnet särskilt boende. Det förekommer därför en mängd olika begrepp för de bostäder som regleras enligt samma lagrum (5 kap., 5 § SoL)

I den officiella statistiken används endast begreppet särskilt boende. Man kan därför inte utläsa vilken verksamhetsinriktning som olika särskilda boenden har – endast korttidsboende redovisas separat. En kartläggning från 2001 visar att det är vanligt att de särskilda boendena inrymmer verksamheter med olika inriktningar. Omkring hälften av boendena hade t.ex.

särskilda platser eller bostäder för omsorg om personer med demenssjukdom, för rehabilitering, avlösning/växelvård etc. (Socialstyrelsen 2001). Sedan 2000 har antalet personer i särskilda boendeformer minskat (Socialstyrelsen 2007c). Många platser, men långt ifrån alla, har omvandlats till seniorbostäder. Under perioden 2000–2007 har antalet seniorbostäder ökat. En del av denna ökning beror på att många kommuner avvecklar lägenheter i särskilt boende och gör om dem till seniorbostäder (Boverket 2006). Till viss del beror minskningen av antalet platser i särskilda boendeformer också på förbättrad boendestandard. (Socialstyrelsen 2007c).

Befolkningens sammansättning

Under 1900-talet har Sverige fått en förändrad åldersstruktur. En allt större andel tillhör den äldre delen av befolkningen till följd av dels färre födda barn per kvinna, dels en allt högre medellivslängd. Födelsealen har varierat kraftigt. De var höga på 1940- och 1960-talen och i början av 1990-talet.

I alla åldersklasser fram till 65 år finns det fler män än kvinnor, medan kvinnorna är fler från 65 år och däröver (figur 8.1). Förklaringen till detta är att det föds fler pojkar än flickor och att kvinnor lever längre än män.

Figur i kapitel 6.2 Sveriges befolkning 31 december 2006 efter ålder och kön

(SCB, hemsidan, Sveriges befolkning 31 december 2006).

Flyttmotiv och flyttmönster

Bostaden och arkitekturen har flera funktioner; praktiska, sociala, symboliska och estetiska (Paulsson 1997). Bostaden kan vara mer eller mindre anpassad, en grund för stöd och hjälp eller ett hinder för autonomi. Den sociala funktionen innebär att bostaden och dess närmiljö kan bjuda in till, eller vara ett hinder för, deltagande i sociala aktiviteter och integration. I byggnadens utformning och placering ligger symboliska budskap om vilken roll den har, vem som bor där och varför. Också de estetiska kvaliteterna kan beröra såväl boende som gäster och förbipasserande på gott och ont. Former, färger och andra estetiska element förmedlar både emotionella, sociala och symboliska signaler.

På uppdrag av Senior 2005 genomförde Borgegård m.fl. studier om flyttningar bland äldre personer. Det viktigaste resultatet av dessa studier, menade författarna, är redan känt – flyttning är ovanlig bland äldre (Fransson & Borgegård 2002). Sedan decennier tillbaka är det

bara några procent av den äldre befolkningen som flyttar varje år. Men det finns en ökande tendens att flytta bland personer i åldrarna 55 år och däröver. Detta är inte enbart en effekt av att antalet äldre i befolkningen ökar utan också av att den individuella benägenheten att flytta ökar (Borgegård & Håkansson 2002).

Ett resultat av en av studierna är att det med ökad ålder finns en tydlig tendens att inom kommunen flytta från sitt ägda småhus och en svag tendens att inom kommunen flytta till centrumnära lägen. Vid flyttningar över kommungränserna är det ett tydligt mönster att flytta till närkommunerna. De flesta flyttar alltså inom hemkommunen. Vilken slags bostad man flyttar till beror på vilket utbud som finns och den enskildes preferenser och ekonomiska förutsättningar. Under senare år har efterfrågan på och inflyttningar till s.k. seniorbostäder ökat. Det anses vara ett uttryck för vad som brukar kallas "livsstilsflyttningar". Till dessa bostäder flyttar människor därför att de önskar flytta och inte därför att det är nödvändigt för dem, även om motiven kan vara blandade.

Förväntningar på anpassade bostäder

Människors förväntningar på sitt boende på äldre dagar redovisas utifrån tio undersökningar som på olika sätt försökt fånga uppfattningar hos personer från 55 år och däröver om deras boende. Antingen det nuvarande boendet eller ett boende som de ser framför sig om några år när de vill eller känner sig tvingade att flytta. Två av undersökningarna vänder sig till personer som redan bor i anpassade bostäder, s.k. seniorbostäder. *Några större skillnader i uppfattningarna mellan dem som redan bor i sådant boende och dem som funderar på att flytta till ett sådant tycks inte finnas. Ett resultat som däremot lyftes fram i flera studier var att få personer hade funderat över sitt boende på äldre dagar.*

Eftersom undersökningarna skiljer sig åt vad gäller syfte, målgrupp, frågeställningar, svarsfrekvens, undersökningsmetod etc. kan man inte jämföra resultaten. Däremot är det möjligt att urskilja vissa tendenser som belyser hur äldre personer ser på boendet på äldre dagar. Dessa tendenser redovisas nedan och kompletteras i vissa fall med konkreta exempel från undersökningarna.

En tydlig tendens är att personer i de aktuella åldersgrupperna lägger stor vikt vid närhet till allmänna kommunikationer och offentlig service, såsom post, bank och vårdcentral. Att ha nära till en dagligvaruhandel är också viktigt för många. Men närheten till ett centrum med allt vad det innebär i tillgång till service, restauranger och livsmedelsaffärer etc. är inte lika entydigt viktigt för alla respondenter. Grönområden och närhet till naturen uppskattas av

många, framför allt av dem som bor på mindre orter och på landsbygden. Närhet till naturen verkar inte vara lika betydelsefullt för dem som bor i innerstadsområden.

Två av undersökningarna berörde frågan om hur viktigt det är att bo nära barn, barnbarn eller andra anhöriga. Tre fjärdedelar av dem som svarade i den ena studien tyckte att det var viktigt att bo i närheten av anhöriga, medan den andra studien visade på motsatt resultat. Där konstaterade man att närheten till anhöriga inte var en avgörande faktor vid val av ny bostad trots att de intervjuade hade relativt frekvent kontakt med sina anhöriga.

Flera undersökningar visar att trygghet i boendet värderas högt. Att bo kvar i samma område/grannskap tycks i hög grad bidra till en känsla av trygghet. I två av undersökningarna har flertalet respondenter angett att trygghet är det viktigaste i boendet på äldre dagar.

Respondenterna i en av undersökningarna svarade (flera svar kunde lämnas) att trygghet är

- att man känner sina grannar (64 procent),
- att man får bo i invand miljö (58 procent),
- att det finns bra lås och belysning (53 procent),
- att det finns hjälp att få (49 procent).

Respondenterna i den andra undersökningen rangordnade givna alternativ för trygghet i boendet. Nästan hälften av dem ansåg att möjligheten att få bo kvar i sitt nuvarande hem var det viktigaste. När man i ett par av undersökningarna frågade efter orsakerna till varför man bor kvar i sin bostad var det också sådana faktorer som att man bor i ett trivsamt område och har trevliga grannar som var avgörande.

Benägenhet att flytta

De som bor i villa eller radhus är mest benägna att flytta. Detta framgår av två av undersökningarna. Få av dem som bor i småhus avser att flytta till samma typ av boende i framtiden. Samtidigt framgår det av en annan undersökning att de som bor i hyresrätt och återfinns i lägre inkomstgrupper visar störst intresse för att flytta till ett boende som är anpassat för äldre personer.

Vad som skulle få respondenterna att flytta från sin nuvarande bostad belystes i en av studierna. Drygt tre fjärdedelar svarade att ett avgörande motiv skulle vara att man inte orkar sköta bostaden längre. Nästan hälften skulle också se över sitt boende om de blev ensamma och nästan lika många om de skulle få möjlighet att flytta till ett boende anpassat för äldre. Resultaten stämmer väl överens med resultaten i en annan studie där ca hälften av de boende svarade att skälen att flytta till en seniorbostad var att slippa bekymmer med hus och trädgård.

Ungefär lika många angav som skäl att komma till ett äldreanpassat hus och en äldreanpassad lägenhet. I andra studier framkommer ytterligare motiv till att man vill flytta till ett boende anpassat för äldre eller en seniorbostad, t.ex. behov av hjälp/tillsyn, bekvämlighet, trygghet, gemenskap, mindre bostad, behov av hiss eller ett lugnare boende.

Personal i bostadens närhet som kan tillkallas dygnet runt var viktigt för tre fjärdedelar av respondenterna i en av undersökningarna.

Bostadens utformning

Majoriteten av dem som tillfrågades ville bo i två eller tre rum och kök när de flyttar på äldre dagar. Men i en av undersökningarna konstaterade man att det antagligen kommer att vara mer attraktivt med mindre lägenheter än vad som framgick av svaren när man också tog hänsyn till hyresnivåerna. Målgruppen i denna undersökning var personer som bodde i hyreslägenheter.

Balkong eller uteplats i anslutning till bostaden skattades högt. De allra flesta ville ha balkong eller uteplats i sitt framtida boende. Förekomst av hiss ansågs allmänt som viktigt.

I de relaterade undersökningarna var intresset för gemensamhetslokaler och gemensamma aktiviteter för de boende svagt. En gemensamhetslokal för t.ex. lunchservering verkade dock värdesättas mer än andra gemensamma aktiviteter.

Om äldre personer vill bo bland jämnåriga eller ej belystes i några av studierna. I en av dem svarade knappt hälften av respondenterna att det är viktigt att bo med andra i samma ålder, samtidigt som 80 procent, i samma undersökning, ansåg att det är viktigt att bo med människor i alla åldrar.

Sammanfattning

Äldreboendedelegationens bedömning: De termer och begrepp som idag används för olika slag av bostäder avsedda för äldre skapar mer förvirring än klarhet. Det behövs nya, tydligt definierade begrepp som kan bidra till att tydliggöra det offentliga åtagandet. Detta är också fallet med begreppen ordinärt boende respektive särskilt boende; dessa begrepp tycks otillräckliga i en komplex verklighet.

Äldreboendedelegationens bedömning: Det behövs boendeformer som kompletterar och erbjuder alternativ såväl till det ordinarie bostadsutbudet som till särskilt boende. Alla bostäder för äldre bör erbjuda viss service, möjligheter till gemenskap och medge teknikstöd.

Äldreboendedelegationens bedömning: De flesta äldre människor kan själva bäst bedöma när någon form av anpassat boende är att föredra framför den bostad de redan har. Möjligheterna att välja ett anpassat boende bör underlättas.

Äldreboendedelegationens bedömning: Det behövs fler tillgängliga bostäder med olika upplåtelseformer, som erbjuder olika slag av service och möjligheter till gemenskap. Sådana bostäder kan och bör i stor utsträckning erbjudas inom ramen för det ordinarie bostadsutbudet. Den enskilde planerar för och söker själv till en sådan bostad.

Äldreboendedelegationens bedömning: Variation och mångfald i utbudet av bostäder för äldre förbättrar möjligheterna för enskilda personer att finna ett alternativ som passar henne eller honom

3.2 Uppsatser

Här kommer ett axplock, av uppsatser och artiklar som alla berör vår uppsats. Det finns en hel del som vi sållat bort, eftersom de ej är relevanta för vår undersökning.

Man söker inte hjälp... Utvärdering av ett projekt med förenklad biståndsprövning av hemtjänst i Hägersten och Norrmalm i Stockholm

Inger Hjalmarsson, 2006

Syftet med studien var att studera vilket intresse erbjudandet om fyra timmars service väckte hos dem som är 80 år. Antalet som efterfrågat insatsen är visserligen lågt, men de som haft den är nöjda, kostnaderna är låga och administrationen av biståndsbesluten har minskat.

Under 1990-talet uppstod en trend att begränsa äldres möjligheter att få hemtjänst till enklare serviceinsatser, som matinköp, städning och tvätt.

Under senare år har fokus allt mer varit på hur samhället kan underlätta för äldre att bo kvar så länge som möjligt i sitt hem, och hur samhället kan bidra till trygghet på äldre dar.

Äldres upplevelser av att ta emot hemtjänst - En kvalitativ studie av hur hemtjänsten inverkar på äldres självbestämmande, inflytande och oberoende i vardagen

Monica Kandelin, 2007

Syftet är att undersöka hur hemtjänsten inverkar på äldres självbestämmande, inflytande och oberoende i vardagen.

Studien handlar om äldres erfarenheter och upplevelser av att ta emot hemtjänst och att de inte kan påverka sin hemhjälp. Detta underläge visar sig bland annat i den tacksamhet som de intervjuade visar till personalen och även i förståelsen för deras pressande arbetssituation.

Även om hemtjänsten inverkar på de äldres frihet i vardagen möjliggör den att de kan bo kvar i sina egna hem. De intar en attityd av tacksamhet till vårdpersonalen och försöker att i det längsta klara sig med minsta möjliga hjälp från hemtjänsten.

Information om kundvalet, en förutsättning för valfrihet? – en studie av hur tre kommuner arbetar med informationsspridning om kundval inom hemtjänsten.

Emma Tegeland, 2007

Tegeland har under sitt arbete som biståndshandläggare, och inom ramen för kundvalssystemet hjälpt äldre i deras val. Hon anser att information är ett nyckelbegrepp i kundvalssystemet. Hon har upplevt att pensionärerna uttrycker en svårighet i deras val av utförare. Hon skriver att ansvaret rimligen borde ligga på kommunen och då i den yttersta förlängningen på biståndshandläggarna som ställföreträdande ansvarig för detta system. Hennes syfte var att undersöka hur tre kommuner informerade de äldre om kundval.

Kundvalets effekter och funktionssätt

Claes Charpentier, 2005

Charpentier skriver om seniorboende som är vanligt boende, utan krav på biståndsbedömning, och som riktar sig till äldre människor som söker trygghet, tillgänglighet och bekvämlighet. Ett steg i rätt riktning men att man skulle kunna underlätta ytterligare för de äldre om man redan från början om anpassade lägenheter med integrerade tjänster undviker kommunens bostads- anpassningskostnader och att äldre med vacklade hälsa har större möjlighet att bo kvar. Skulle efterfrågan på seniorboende mot förmodan minska behövs ingen konvertering av fastigheten för att andra målgrupper ska kunna bo där.

3.3 Artiklar

Alla dessa artiklar kommer från SOCIALVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Vissa använder vi för att underbygga vår uppsats, andra är med för att visa bredden på forskningen som är utförd.

Privat och offentlig äldreomsorg - svenska omsorgsarbeters syn på arbetsmiljö och politisk styrning, av Gustafsson, Rolf Å & Szebehely, Marta

Artikeln presenterar resultat från en stor enkätundersökning som jämför arbetsmiljön inom privat och offentligt driven äldreomsorg. Varken de förhoppningar eller farhågor som uttalades när entreprenadiseringen inleddes för drygt tio år sedan bekräftas. Däremot visar det sig att entreprenadiseringen förändrar innebörden i omsorgsarbetarnas relationer till kommunens politiker. Kvinnorna dominerar den offentliga sektorn. Inte oväntat utpekades de i förväg som de stora vinnarna på förnyelsearbetet. Deras brist på kontroll och alternativ skulle ersättas av inflytande och entreprenörmöjligheter. Av detta har blivit en del men inte alls så mycket som man förväntade, till stor del beroende på de stora personalnedskärningarna. (SOU 1996:169 s.135.)

Äldreomsorg i privat regi är vanligast i storstadsområdena samtidigt som det i två tredjedelar av kommunerna helt saknas äldreomsorg på entreprenad (Socialstyrelsen 2006a).

Trots att dubbelt så mycket av de offentliga resurserna går till äldreboenden av olika slag som den hembaserade omsorgen (Socialstyrelsen 2006b s. 32) finns det betydligt mer forskning om Gustafsson & Szebehely intresserar sig då för sådana aspekter som hittills varit uppmärksammade inom både debatt och forskning. Och som framträder först genom sammankopplingen av tre perspektiv, som vanligen behandlas som vore de åtskilda i den sammansatta sociala verkligheten, nämligen: arbetsmiljö, politisk styrning och attityder/normbildning bland anställda. Mer specifikt undersöker artikeln; - hur omsorgsarbetare inom privat och offentligt driven äldreomsorg bedömer sin arbetsmiljö, - hur personal inom privat och offentligt driven äldreomsorg uppfattar kommunpolitikernas inflytande samt - om dessa två aspekter i sin tur sammanhänger med äldreomsorgspersonalens opinion för eller emot fortsatt entreprenadisering av äldreomsorgen.

Livssituation och förhållningssätt bland äldre i behov av hjälp och stöd av Hammarström, Gunhild & Torres, Sandra

Studien behandlar hur äldre personer i behov av hjälp och stöd i sitt vardagliga liv framställer sin livssituation. Fyra olika förhållningssätt har identifierats utifrån vad de intervjuade berättar om sina funktionsnedsättningar, rumsliga och sociala begränsningar, sociala relationer och socialt stöd samt välbefinnande. Kunskapen om hur äldre människor med funktionsnedsättningar och i behov av hjälp och stöd själva ser på sin livssituation och upplevelse av välbefinnande är ganska begränsad, trots att studier av välbefinnandet bland äldre har blivit alltmer förekommande (t.ex. Horgas et al. 1998).

Eftersom fysiska och psykiska funktionsnedsättningar bemöts på olika sätt av olika personer, är det stora individuella variationer i hur äldre människor hanterar sitt vardagliga liv. För att synliggöra den heterogenitet som finns, är syftet med denna studie att utifrån begreppet vardagskompetens belysa hur äldre i behov av hjälp och stöd på grund av fysiska funktionsnedsättningar själva ser på sin livssituation.

I analysen har Hammarström & Torres kunnat urskilja olika mönster avseende vad de intervjuade personerna berättar om sin livssituation utifrån upplevda rumsliga och sociala begränsningar, sociala relationer och socialt stöd samt välbefinnande. Deras berättelser speglar olika förhållningssätt och strategier att hantera och bemöta de upplevda konsekvenserna av sina funktionsnedsättningar. Bilden av hur äldre personer i behov av hjälp och stöd ser på sin vardagliga livssituation är alltså sammansatt, och studien belyser den heterogenitet som kan finnas. Framför allt i fråga om upplevelse av socialt stöd och kontroll i relation till rumsliga upplevelsen av att vara ”inlåst i bostaden” och inte ha tillgång till de sociala möjligheter som ”utelivet” kan ge, tycks utgöra en viktig komponent. Vilket också ska ses i relation till deras möjligheter att få stöd och hjälp till detta. De accepterandes strategi är att avstå från vissa aktiviteter, samtidigt som de fortsätter med andra antingen med hänvisning till att det är roligt eller för att det är nyttigt, vilket kan förstås som en uppehållande strategi. De kämpande har till skillnad från de övriga informanterna uttalade mål, och för att söka minska de upplevda konsekvenserna av sina funktionsnedsättningar eller för om möjligt återfå ökad rörlighet, har de aktivt sökt lösa sin situation. Både De accepterandes och De kämpandes strategier kan ses som medvetet problemlösande, om än på olika sätt. De autonoma kan karakteriseras som jämförelsevis mer emotionsinriktade genom att betona sin självständighet och hänföra konsekvenserna av sina funktionsnedsättningar till utomliggande faktorer i en kommande analys.

Förändrad tillämpning av offentlig äldreomsorg – ett hot mot målsättningen om demokrati och jämställdhet, av Sand, Ann-Britt

Artikeln handlar om några effekter av den förändrade inriktningen på det offentliga ansvaret för äldreomsorgen och det är anhöriga till hjälpbehövande äldre som står i fokus.

Två dominerande synsätt på äldre har kommit att prägla inriktningen av den offentliga äldreomsorgen. Det ena synsättet fokuserar äldre som en ömtålig och behövande grupp och var framträdande under 1950- och 60-talen (t.ex. SOU 1966:45). Den växande andelen äldre blev efterhand till en hotbild som ansågs komma att kräva alltmer samhällsresurser. Det är förklarligt att man behövde en motvikt till det så kallade ”eländesperspektivet” (Tornstam 1993). Det andra synsättet, framträdande från 1970-talet och framåt beskriver istället äldre som friska och aktiva, som en resurs i samhället (SOU 1977:98; prop. 1987/88:176; Odén, Svanborg, Tornstam 1993). Det är viktigt att lyfta fram att äldre inte bara är en skröplig grupp i behov av hjälp, utan såväl rehabiliterbara som kapabla till att göra självständiga val. Ett ökande tryck på individuellt ansvar för hälsa och omsorg ledde till nya tolkningar på hur man skulle definiera det offentliga ansvaret för äldre. Rehabilitering och pedagogik, hjälp till självhjälp, blev framträdande i synen på hur äldres hjälpbehov skulle tillgodoses. Att göra hälsa till ett individansvar riskerar emellertid att bortse från att äldre har levt, och lever, under olika villkor. Detsamma gäller anhöriga som i allt högre grad förväntas ta ansvar för sina hjälpbehövande äldre. Att anhöriga svarar för merparten av omsorgsinsatserna för äldre är väl känt (t.ex. Sundström 1983; Johansson 1991).

Det finns inte något som tyder på att den utvecklingen är på väg att ändras, eller att det sker något ifrågasättande av effekterna av ett ökat anhörigansvar ur ett jämställdhets-, demokrati- eller hälsoperspektiv. I allt ökande grad håller den informella äldreomsorgen på att göras till en privat fråga som om den inte har något samband med den offentliga hjälpen. Syftet med artikeln är att ifrågasätta och diskutera förskjutningen av omsorgsansvaret från samhället till familjen och med fokus på anhörigvårdande kvinnors situation.

Det gäller att hushålla med kommunens resurser – biståndsbedömares syn på äldres sociala behov, av Andersson, Katarina

Artikeln syftar till att med stöd i ett empiriskt material analysera biståndsbedömares resonemang kring de behovsbedömningar som görs. Av analysen framkommer tydliga gemensamma riktlinjer för hur de äldres behov skall tolkas. Ekonomiska argument väger tungt. Det handlar framförallt om att hushålla med de resurser som finns i kommunen, menar bedömarna. De nedskärningar som har genomförts under senare delen av 1990-talet i den offentliga äldreomsorgen har varit föremål för flera studier. Statistik visar återkommande på en minskning av hjälpinsatser till de äldre med avseende på både innehåll och form. De äldre som idag får någon form av hjälpinsatser i hemmet, är både äldre och mer vårdkrävande än tidigare. Flertalet svenska kommuner har sedan början av 1990-talet omorganiserat äldreomsorgsverksamheten enligt en beställare och utförarmodell, en så kallad specialiserad biståndshandläggning. En organisering som bland annat har inneburit en striktare uppdelning mellan personalgrupper. 1 Rätten till bistånd enligt socialtjänstlagen, 2 föranleder idag en behovsprövning som grund för tilldelning av hjälpinsatser till de äldre. Behovsprövningen har på senare år i ökad grad formaliserats och standardiserats avseende hjälpinsatserna. En byråkratiserad biståndsprövning minskar utrymmet för den enskildes delaktighet och är ett tecken på att det sociala medborgarskapet försvagats.

Osäkerhetens återkomst. Att åldras i risksamhället, av Eriksson, Bengt G

Artikeln speglar de äldres situation och samhällets ansvar mot bakgrund av en generell samhällsförändring i riktning mot vad som har kallats ett risksamhälle, präglad av osäkerhet och betoning på individuellt ansvar. Den demografiska utvecklingen och välfärdssamhällets tilltagande svårigheter att leva upp till sina åtaganden diskuteras i relation till risksamhällets framväxt. Risksamhället innebär nya hot och svårigheter men öppnar också möjligheter för gruppen äldre att spela en större samhällsroll. 1. Industrisamhället och åldrandet – en seglivad tankefigur Åldrandet och de äldre kan betraktas ur en mängd olika perspektiv. Gemensamt är dock att åldrandet ses som en särskild och tydliggjord del av livet, ibland – och speciellt tidigare - karakteriserad som ”den tredje åldern”. I Sverige, som har bland den högsta medellivslängden för både kvinnor och män (82,1 respektive 77,5 år (Socialstyrelsen, 2001)) lever idag två generationer i åldrarna över pensionsåldern. De äldres materiella förhållanden och hälsosituation har generellt sett förbättrats, i vårt land på ett högst påtagligt sätt.

Utbildningsnivån har blivit högre. Forskning om sociala nätverk tyder också på att de äldres sociala kontakter och sociala nätverk fungerar väl och bidrar till en god livskvalitet (Samuelsson, 2002). Detta till trots lever i stora stycken fortfarande bilden av ålderdomen som en homogen och koherent livsperiod kvar. En period som i sin helhet präglas av avtagande livsfunktioner, förluster och kompensatoriska åtgärder från samhället. Ålderdomen betraktas som en "tom" period. Samhället bygger upp, eller sanktionerar, sjukvård och social omsorg men har i övrigt mycket lite att ge – och också små förväntningar på – de äldre (Westlund, 2003). Det synsätt som fått epitetet eländesperspektivet (Tornstam, 1994, Andersson, 2002) fortsätter att dominera tankemönstret, även om många empiriska undersökningar dementerar eller i varje fall inte stödjer det. Denna stereotypa syn på åldrandet kan dock numera i hög grad problematiseras och ifrågasättas. De allra flesta inom gruppen äldre motsvarar inte längre bilden av den osjälvständige och hjälpbehövande åldringen, prisgiven åt familjens, civilsamhällets, marknadens eller statens vilja och förmåga att möta ökande behov av hjälp och stöd. Istället lever de ett aktivt och självständigt liv, byggt på egna resurser, sitt sociala nätverk och det samhälleliga eller marknadsbaserade utbud (t ex i form av serviceinsatser och läkarvård) som betjänar befolkningen i sin helhet. Denna del av livet utgör för de flesta en ganska lång följd av år. Livets allra sista tid, karakteriserad av snabbt avtagande förmågor och sviktande hälsa, blir därför i många fall relativt kort och komprimerad.

Denna artikel kommer inte att användas i vårt arbete, men är ändå intressant för att visa bredden på den forskning som finns.

Övergrepp mot äldre i två perspektiv, av Jönson, Håkan

Hur ska man förstå problemet övergrepp mot äldre? Vilka är orsakerna, vem är typiskt sett offret och vad ska man göra åt problemet? I artikeln diskuteras två perspektiv som med olika utgångspunkter givit svar på dessa frågor.

Internationellt har övergrepp mot äldre ägnats vetenskaplig uppmärksamhet sedan slutet av 1970-talet. Forskare och praktiker inom vårdområdet har sedan dess utvecklat ett dominerande vård- och välfärdsparadigm om övergrepp mot äldre.

Övergrepp mot äldre i familjen är givetvis inget nytt fenomen, problemets omfattning i Sverige under 1700- och 1800-talet indikeras av förekomsten av särskilda lagar som introducerades för att skydda äldre från andra familjemedlemmars aggression. Övergrepp

inom familjen och på institutioner behandlas vanligen som två separata problem. Medan övergrepp i familjen försvann från den offentliga dagordningen under slutet av 1800-talet, har vanvård och missförhållanden på institutioner återkommande blivit föremål för allmän debatt. I den här artikeln diskuterar Jönson om våld och övergrepp mot äldre som ett samhällsproblem. Två tolkande perspektiv som lämnat viktiga bidrag för förståelsen av fenomenet kommer att sättas i kritisk betraktelse. Ett kliniskt/medicinskt perspektiv har relaterat övergrepp mot äldre till orsaker och lösningar som är vanliga hos vårdprofessionella praktiker. Ett feministiskt perspektiv har relaterat problemet – uttryckt som våld mot äldre kvinnor (och män) – till samhällelig ojämlikhet mellan könen och fokuserat äldre kvinnors särskilda sårbarhet.

I artikeln har Jönson visat hur dessa två perspektiv tenderar att göra vissa versioner av problemet särskilt synliga, medan andra tonas ned eller hamnar vid sidan av problemformuleringen. Både särskiljande och gemensamma resonemang kommer att beskrivas. Perspektivens konstruktion av problemet möjliggör också i olika grad spridning och genomslag utanför de arenor där de formulerats.

Med tanke på hur mäns våld mot kvinnor slagit igenom som samhällsproblem, kan det feministiska perspektivet på övergrepp mot äldre förväntas få en fortsatt spridning, framför allt inom etablerade infrastrukturer för omhändertagande av brottsoffer – kvinnojourer och brottsofferjourer, samt inom med dessa närstående organisationer och myndigheter. Det är också tänkbart att denna moraliskt tydliga problemversion skulle kunna ges särskild uppmärksamhet i massmedier, kanske med våld mot unga och invandrade kvinnor som förebild. Förhoppningsvis innebär den eventuella framgången för idealtypen mäns våld mot äldre kvinnor inte att den kunskapen om manliga offer, kvinnliga förövare och ömsesidigt våld som produceras inom det kliniska/medicinska perspektivet helt sopas bort.

4. Teorier och begrepp

4.1 KASAM

KASAM är ett begrepp som myntades av Aaron Antonovsky. Frågeställningen om vad det är som gör att människor blir och förblir friska, dvs. de hälsobringande faktorernas ursprung: salutogenes. Antonovskys svar på den salutogena frågeställningen var **KASAM** (Känsla Av SAMmanhang). Han menade att en individ aldrig är antingen helt frisk eller helt sjuk utan att vi hela tiden rör oss mellan de två polerna och det är graden KASAM som avgör var vi befinner oss mellan dessa poler.

Begreppet KASAM omfattar tre delkomponenter. En grundläggande upplevelse av att det som sker i och utanför individen är förklarliga (*begriplighet*), att de resurser dessa skeenden kräver finns tillgängliga (*hanterbarhet*) samt att livets utmaningar är värda att investera sitt engagemang i (*meningsfullhet*). Antonovsky utvecklade ett formulär som mäter graden av KASAM. Höga värden innebär att individen har en stark känsla av sammanhang och därmed en hög förmåga att hantera utmaningar. (Antonovsky, 2005)

Vi uppfattar att KASAM kan hjälpa oss att bättre förstå vad de äldre kan tänkas stå inför då de ska ta beslut om att ansöka om boende, i en utsatt situation.

4.2 Gerotranscendensteorin

Gerotranscendensen är en socialpsykologisk teori utvecklad av professor Lars Tornstam, gerontolog mm. vid Uppsala Universitet. Teorin utvecklades fram för allt under 1990-talet efter ett antal surveys där Tornstam frågade efter de äldres egna upplevelser av att åldras och av att vara äldre. Resultaten visade att många upplevde en slags ”värderings- och perspektivförskjutning”, från ett materiellt och rationellt synsätt till ett mer kosmiskt och transcendent. Bland annat beskrev de:

- en omdefinition av tids- och rumsuppfattningen
- en ökad samhörighetskänsla med kommande och tidigare generationer
- minskat intresse för ytliga relationer
- minskat intresse för det materiella

Tornstam menar att teorin har sina rötter till viss del i disengagemangsteorin. Den presenterades på 60-talet som en motreaktion mot då rådande aktivitets- och rollteoritraditionen. Aktivitetsteorin ger en syn på åldrandet som resulterar i en strävan mot en ”successful aging”. Det ultimata åldrandet innebär ett vidmakthållande av aktivitet,

engagemang och produktivitet. Åldrandet utgör inget annat än en fortsättning på en medelålders livsstil. I detta sammanhang medför förändringar som exempelvis pensionering en (roll-)förlust som man bör kompensera för att bibehålla en god livskvalitet.

Disengagemangsteorin uppstod alltså som en motreaktion mot denna syn på åldrandet. Man menade att det istället är naturligt att bit för bit lösgöra sig från samhället. Helt i linje med att orken och engagemanget minskar hos den äldre minskar också utrymmet för denne i samhället; i förlängningen en förberedelse inför döden. Empiriska belegg för detta visade sig inte riktigt hållbara – eventuellt kunde man tolka desengagemanget som ett resultat av omgivningens negativa förväntningar och förhållningssätt, som skapar en passivisering av den äldre. Dock anar Tornstam att något annat döljer sig bakom ”desengagemanget”; det som nu mynnat ut i en ny teori om gerotranscendens.

Tornstam berättar att många som arbetat i äldreomsorgen som han talat med, kunde vittna om det konfliktfyllda i att försöka engagera de äldre i diverse terapiverksamheter. De upplevde att de gjorde intrång och istället borde ha lämnat de gamla ifred – eller bemött dem på något annat vis.

I en studie av Tornstam gällande upplevelse av ensamhet fann han att känslan av ensamhet var mindre hos äldre än hos yngre. Detta, menar han, talar för att man med åldern intar ett annat synsätt på aktivitet och engagemang, som *Teorin om Gerotranscendens* beskriver.

Tornstam håller med tidigare gerontologer som menar att man måste förstå (äldres) handlingsmönster utifrån den mening individen eller gruppen själv tillskriver det.

Vi vill använda Gerotranscendens-teorin för att bättre förstå de mekanismer som kan vara verksamma i valsituationen i samband med biståndsbeviljat boende för äldre. Teorin tror vi kan ge svar på:

- hur äldre ser på äldreomsorgen
- vad som är viktigt för den äldre i valsituationen
- var svårigheter i denna process kan ligga
- vad äldre anger som kriterier för ett bra boende

Att ålderdomen utgör en egen period i livet, med egna handlingsmönster och värderingar, istället för bara en förlängning av medelåldern och dess livsstil, ser vi som centralt i denna teori. Det perspektivet ger intressanta aspekter för vårt arbete.

4.3 Makt - Handlingsstrategier

Vi använder oss av Webers definition om makten som "... möjlighet att driva igenom sin egen vilja i den sociala samvaron, och det även om andra deltagare i det kollektiva livet skulle göra motstånd" (Weber, 1985).

Maktaspekten har många nivåer och aspekter. Weber talar om två maktförhållanden, genom våld eller genom lag. Österberg menar, enligt Trydegård, att det finns en tredje dimension – en "tredje makt": att underordnade möter makten i form av sin egen vanmakt. Detta gör sig tydligt när det kommer till den byråkratiska makten. Som krångliga regler, blanketter, svårtillgängliga hjälpverktyg. Det är inte en person som utövar makt, det är ett system som skapar maktlöshet, så skulle man kunna tolka Österbergs teori om den tredje makten.

(Eriksson/Markström, 2000). För att skaffa sig metoder som motverkar den inbyggda makten i det byråkratiska samhället tar vi här upp *Empowerment/Egenmakt* och handlingsstrategier.

Vi menar att den enskilde i en organisation eller annan grupp vill känna makt över sin egen situation, sina arbetsuppgifter, sin närmiljö etc. Det kan också vara när människor tillsammans hjälps åt att hävda sina rättigheter i samhället och skapar möjlighet att delta i samhällslivet på sina egna villkor. (Westlund/Sjöberg, 2005). Och Empowerment är en teori som handlar om graden av makt i olika situationer, samt vikten av att frigöra handlingskraft hos individer och grupper att påverka och förändra. Vi applicerar denna teori på gruppen äldre, för att se hur de ska kunna hävda sina åsikter och rättigheter. Vi menar att många äldre skapar/går med i intressegrupper, som gruppmedlem är man alltid starkare än individen. Och som enskild kan man skapa sig Handlingsstrategier som ett sätt att ändå få sin vilja fram.

Vi har valt att använda oss av en teori som beskriver handlingsstrategier eftersom det också kan föregripa en händelse, inte bara reparera ett redan existerande faktum.

Handlingsstrategier kan i detta sammanhang översättas med "sätt att hantera" eller "*copingstrategier*". Det är svårt att utskilja handlingsstrategierna från de psykiska försvaren. De kan ge samma uttryck även om de psykiska motiven är helt skilda. Coping beskriver en persons förmåga att hantera stressfyllda och känslomässigt krävande situationer (Westlund/Sjöberg, 2007).

5. Metod

5.1 Val av ansats

Vi ville nå de äldre som ännu inte har flyttat från sitt hem men ändå hade börjat tänka på sin framtid, planerat, och kanske drömt hur de vill ha det när de inte kan klara sig själva. Därför skapade vi en enkät, för att kunna fånga mångfalden (Körner/Wahlgren 2002).

För att se helheten sammanställde vi enkäten i siffror men för att kunna se den röda tråden i deras sätt att besvara frågorna, sammanställde vi dessutom svaren för varje person. Eftersom våra öppna frågor inte besvarades i den omfattningen vi hade velat kommer vi att ta hjälp av tidigare forskning för att få svar på våra frågor och för att validera vår enkät. (Körner/Wahlgren 2002). Eftersom den nya Lov-lagen infördes 2009, vill vi se om den kommer att göra en förändring i möjligheten till vad och egentliga valmöjligheter för dagens äldre.

5.2 Val av metod

Enkäter och tidigare forskning

Vi har valt att göra en enkätundersökning. För att enkäten ska uppfattas som seriös av respondenterna är det viktigt att genomgripande använda samma ton eller språkbruk. Ibland kan det vara lämpligt att använda ett mer personligt angreppssätt medan i andra fall en mer saklig ton. Att formulera frågorna på ett korrekt sätt är lika viktigt som att syftesformuleringen blir rätt (Kvale, 1997).

Valet av frågor styrs helt av undersökningens syfte och är direkt avgörande för kvaliteten på resultatet. Flera av frågorna är öppna, vilket gav utrymme att svara väldigt utförligt för den som ville. Detta gjorde att vi hoppades fånga in de som hade något på hjärtat och ville framföra sina åsikter, trots att det inte här är frågan om någon djupintervju. Dessutom hoppades vi få se huruvida det finns samstämmighet eller variation beträffande önskemål och tankar om boendesituationen.

Vi lämnade ut 33 enkäter och fick tillbaks tjugosju besvarade. Det anser vi vara ett högt svarsdeltagande. Detta höga svarsdeltagande vill vi tolka som att det finns ett intresse av att vara med och berätta om hur man tror att man kan få det på äldre dagar.

För att öka begripligheten för våra informanter gjorde vi en pilotenkät, som resulterade i att vi ändrade på vissa frågor, men även efter dessa ändringar, fungerade några frågor mindre bra. Ett par av frågorna blev obesvarade eller så var inte svaren koherenta med frågan. Detta är intressant och väcker tolkningsmöjligheter om att ämnet kanske inte är lätt att fråga om eller

för respondenterna att svara på. Vi kommer senare att reflektera över vad de uteblivna svaren kan innebära.

Eftersom vi inte fick så uttömmande svar på några av våra frågor kommer vi dessutom att använda oss av tidigare forskning i första hand Senior 2005 (www.regeringen.se)

Om Senior 2005 och om artiklarna, uppsatserna.

5.3 Val av personer

För att hitta vår målgrupp för enkäten använde vi en blandning av metoderna Snöbollsurval (Körner/Wahlgren, 2002) och Bekvämlighetsmetod (Trost, 2001). Genom att vi har ett icke slumpmässigt urval av personer, där vi via redan valda personer letar sig fram till andra personer som man tar med i urvalet. Detta innebar att vi valde att kontakta personer som hade anknytning till de träffpunkter vi senare besökte. De personerna kunde då hjälpa oss genom att introducera projektet som sådant. Vi ville fånga de aktiva, engagerade och intresserade pensionärerna, som vi trodde hade egna funderingar på sitt åldrande och vad de vill göra när de inte kan klara sig själva längre.

Enkäten delades ut till tre grupper. Den första var Stallbacken, en mötesplats för traktens äldre. Där ordnas regelbundet fika, bingo, läsecirklar mm. När vi kom dit var det endast tre kvinnor på plats men så småningom kom tre till. Vi berättade om oss själv lite grann och om vårt uppsatsarbete. Sedan delade vi ut enkäten och tittade på den tillsammans. Alla sex valde att ta med sig enkäten hem och fylla i den i lugn och ro. Vi lade också några extra enkäter och ett informationsblad kvar i lokalen och de som var där skulle informera övriga besökare under veckan om undersökningen.

Det andra stället som vi besökte var Trevnaden, en lokal som PRO förfogar över. Denna dag var det bridge på programmet. Vi fick möjlighet att presentera oss och vår enkät, samt dela ut den, under fikapausen mellan spelomgångarna. Här kunde vi dela ut hela 22 stycken enkäter och fick med en gång in tre! Övriga skulle lämna in sina enkäter några dagar senare.

Det tredje stället vi besökte var en lokal tillhörande ett äldreboende, där en utifrån kommande pensionärsförening hyrt lokalen för att spela bridge och canasta. Vi fick komma in och presentera oss, förklara vad vi ville veta och vad enkäten skulle användas till. Vi lämnade ut fyra enkäter som vi hämtade efter att spelet var slut.

5.4 Genomförande av undersökning

För att öka begripligheten för våra informanter gjorde vi först en pilotenkät, som resulterade i att vi ändrade på vissa frågor, men även efter dessa ändringar, fungerade några frågor mindre bra.

Våra frågor var öppna och gav utrymme till att svara väldigt utförligt för den som ville. Detta gjorde att vi ändå fångar in, de som har något på hjärtat och vill framföra sina åsikter, trots att det inte här är frågan om någon djupintervju. Dessutom hoppades vi få se huruvida det finns samstämmighet eller variation beträffande önskemål och tankar om boendesituationen (Kvale, 1997)

Vi lämnade ut **33 enkäter** och fick tillbaks tjugosju. Det anser vi vara ett högt svarsdeltagande. Detta vill vi tolka som att det finns ett intresse av att vara med och berätta om hur man tror att man kan få det på äldre dagar. Vi lämnade också en lista där man kunde skriva upp sig på om man ville prata mer om sina önskemål. En möjlighet att lite djupare redogöra hur man såg på valmöjligheter och vad som vore önskvärt när man inte kunde klara sig själv. Tyvärr var ingen som anmälde sig. Vilket kan bero på att enkätekonceptet är en trubbig metod för att fånga upp tankar och drömmar. Denna misräkning samstämmer dock med resultat från *Senior 2005*, som pekade på att det var få personer hade funderat över sitt framtida boende (www.regeringen.se).

Enkäten och frågorna utformades med vårt antagande att de svarande skulle besitta viss kunskap om Äldreomsorgens organisering gällande behovsprövning och biståndsbedömning. Vi trodde också att de skulle ha kännedom om utbudet av särskilda och ordinära äldreboenden i deras hemkommun, respektive stadsdel. För flera av de svarande blev svaren på fråga 2 och 3 motstridiga. Det tror vi beror på att de inte känner till kraven på behovsprövning för att komma ifråga för Äldreboende. Flera påtalade själva i de ”öppna frågorna” att de inte visste skillnaden mellan olika boendeformer. För att vi skulle kunna tolka dessa motstridiga svar var vi tvungna att analysera varje besvarad enkät för sig. Svaren vägdes mot varandra med hjälp av eventuella kommentarer, för att kunna utläsa deras egentliga mening. De flesta verkade då föredra någon typ av seniorboende och att man ville flytta när man märkte att man skulle behöva mer hjälp. Ett annat sätt att uttrycka det skulle vara att de flesta ville bo kvar hemma, med successivt utökad hjälp, tills man måste flytta. Den första formuleringen framstår som något förbindligare.

Då vi besökte PRO:s lokaler förväntade vi oss också att där skulle finnas vetskap om Äldreguiden. Att så inte var fallet förvånade oss men dessa resultat blev samtidigt det intressantaste med vår enkät: begreppsförvirring om boendialternativen samt brist på information om Äldreguiden. Många uttryckte dock en förhoppning om att Äldreguiden skulle vara till hjälp vid val av boende. Några efterlyste andra kriterier såsom aktiviteter och möjlighet till påverkan.

5.5 Analys av material

Vi har inspirerats av hermeneutiken (Thomassen, 2007) i vår uppsats, i respondentens svar, i det tidigare vetenskapliga arbetet och med hjälp av teoretiska begrepp. Vi anser att undersökningen har en ansats av didaktisk tänkande (Thomassen, 2007). Genom att vi har förförståelse, ökar denna förståelse genom enkäterna och tidigare forskning, detta tillsammans kommer att arbetas in i vår analys för att öka vår förståelse för de problem som finns i dag för de äldre, angående valfriheten.

För att få en så komplett bild som möjligt av respondenternas uppfattningar, sammanställde vi svaren från varje enskild person. På så sätt hoppades vi kunna se en ”röd tråd” i deras svar och kunna följa deras vilja/åsikt bättre, än om vi bara skulle räkna antal svar för sig (Körner /Wahlgren 2002) och sammanställa dessa i statistiska siffror (Kvale, 1997).

5.6 Etiska regler

Forskningen som verksamhet styrs av en mängd outtalade och uttalade normer som talar om vad god vetenskap är som att göra ett gott arbete.

Vidare har forskare liksom alla andra yrkeskategorier att följa nationella och lokala regler, anvisningar och normer för uppträdandet på arbetsplatsen, vad gäller t.ex. diskriminering och mobbning och ifråga möjligheten att ta emot gåvor från patienter eller industri som att uppträda korrekt mot kollegor och allmänhet.

Dessutom har ofta skilda forskarkategorier sin egen professionella yrkesetiska kodex som tar upp skilda aspekter av forskarrollen och forskningsaktiviteten. Ofta använda centrala begrepp för yrkesutövningen är att tjäna mänskligheten och att ha respekt för mänskligt liv.

En nutida lista över forskarens ansvarsområden föreligger i Kommissionens rekommendation om den europeiska stadgan för forskare. Sveriges universitets- och högskoleförbund, har beslutat att skriva under denna och nu väntas svenska universitet och högskolor följa efter (www.vr.se).

I vår forskning kommer vi främst att ta hänsyn till de etiska aspekterna konfidentialitet, informationskravet och nyttjandekravet.

Därför fanns inget utrymme att lämna namn och bostadsadress (konfidentialitet) och därigenom säkrat deras rätt att vara anonyma och att de inte kan identifieras. Vi påtalade också att svaren bara är tänkta till vår c-uppsats (informationskravet) och inte kommer att användas till annan forskning (nyttjandekrav). Dessutom påtalade vi att det var frivilligt att ta vår enkät och lika frivilligt att sedan lämna in den till oss (samtyckeskravet) (www.vr.se). Samt att vi skulle komma tillbaks och visa vår uppsats.

5.7 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Validitet avser att vi mäter det som är relevant i sammanhanget. Vår första avsikt med enkäten var att få reda på hur de valde mellan olika alternativ, men de sätt de svarade på gjorde att vi fick syn på något annat. Men eftersom många av resultaten är kompatibla med *Senior 2005*, så anser vi ändå att detta borgar för en tillförlitlighet.

Reliabilitet avser att vi mäter på ett tillförlitligt sätt, utan slumpmässiga fel eller slarvfel i datainsamlingen och databearbetningen. Den höga svarsfrekvensen och den förhållandevis riktiga könsfördelningen i åldersklassen, ger vårt arbete en rimlig reliabilitet.

Generaliserbarhet handlar om att generella slutsatser kan dras från de redovisade källorna. Det innebär att man kan uppskatta vad som kommer att hända i andra liknande situationer med liknande personer eller att man gör en uppskattning utifrån en väl avvägd bedömning. Enkätmetoden är generaliserbar då den inte riktar sig till speciella individer utan till en ospecifik grupp äldre. Vi tror att våra frågor kan ställas till andra äldre och få liknade svar. Vår avsikt med svaren var att vi ville se det unika hos individen där drömmar och idéer skulle komma fram. Dessa skulle då inte vara generaliserbara utan unika. Dock fann vi att respondenterna svarade ganska likartat och dessa svar var också helt i samstämmighet med de resultat man fått fram i *senior 2005*. Detta ger i sin tur en validitet till vårt arbete (Kvale,1997).

6. Analys och resultat

Här kommer vi att skriva om hjälpmedel för att söka information, svaren på vår enkät och vad våra äldre eftersöker enligt senior 2005 (tidigare forskning) för att klargöra allt detta kommer sedan att följas av ett resonemang i analysen.

6.1 Äldreguiden

Äldreguiden är uppbyggd så att boenden kan sökas på följande olika sätt:

Alt. 1. Välj äldreboende via län och kommun

På sidan kan man klicka på knappen ”Via län och kommun”. Då kommer du till en sida där alla län finns i en lista. Välj ett län. När man klickat på ett visst län visas alla kommuner i länet. När man klickar på en kommun visas alla äldreboenden i kommunen. Om du klickar på Stockholm, Göteborg eller Malmö visas en lista över stadsdelarna. Sedan ska man välja stadsdel genom att klicka på den. Då visas äldreboendena som finns där.

Alt. 2. Välj äldreboende via karta

När du klickar på ”Via karta” kommer du till en sida med en karta över Sverige. När du klickar på ett län så visas alla kommuner i länet. Välj kommun genom att klicka på den. Om du klickar på Stockholm, Göteborg eller Malmö visas en lista över stadsdelarna. Du väljer stadsdel genom att klicka på den. Då visas äldreboendena som finns där.

Alt. 3. Välj äldreboende via namnsökning

När du klickar på ”Via namnsökning” kommer du till en sida där du själv kan skriva in namnet på det äldreboende som du söker. Då visas alla äldreboenden i landet som har det namnet och du kan välja det äldreboende du söker.

Alt. 4. Välj äldreboende via egen jämförelse

När du klickar på ”Via egen jämförelse” kommer du till en sida där du har fler möjligheter att själv välja vilka äldreboenden och vilka kvalitetsområden du vill jämföra”.

”Samma procedur gäller för sökningar av korttidsboende och via kommun.”

Om ovanstående instruktioner verkar oklara kan man få hjälp genom att klicka på:

”**Mer om hur du använder sidan.**” Där finns förklaringar till hur man kommit fram till de olika kategorierna, och till viss del även bedömningarna. Ett exempel:

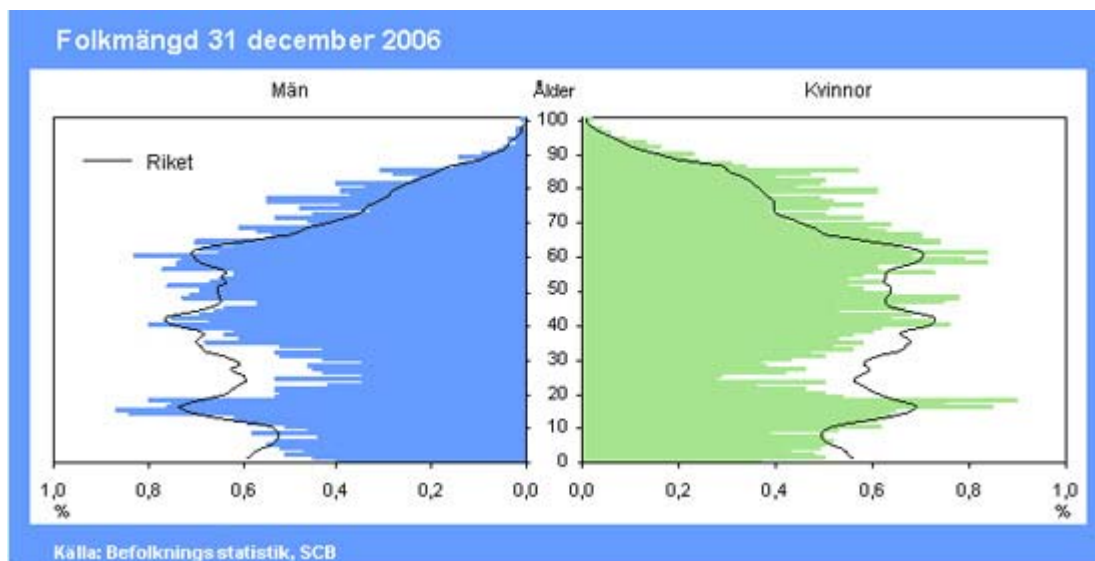
”6. *Självständighet*

Omdömet visar äldres möjlighet att få bo och leva självständigt. Vi har mätt kvaliteten på fyra delområden. Det första är antalet hemtjänststimmar per äldre i kommunen eller stadsdelen. Det andra är andelen av äldre personer bland dem som bor långvarigt i äldreboende som delar rum med annan än maka/make/annan nära anhörig. Det tredje är andelen bland dessa som har eget hygienutrymme och egen kokmöjlighet. Det fjärde är andelen bland dem som bor långvarigt i äldreboende som bor i särskilt anpassat demensboende om högst tio personer (www.aldreguiden.socialstyrelsen.se)

6.2 Svaren på Enkäten

Av svaren på enkäten kan vi konstatera följande:

Av våra respondenter är arton kvinnor och nio män, vilket i princip motsvarar den egentliga nationella fördelningen i denna åldersgrupp (www.scb.se.).

Av den kan man utläsa att det finns 1/3 män och 2/3 kvinnor i denna åldersgrupp som vi skriver om (www.scb.se.).

Respondenterna är födda mellan 1922- 1937 (en person är född 1942).

Av dessa bor sexton i lägenhet och nio i eget hus (en har inte svarat).

Två stycken bor på landet och resterande i tätort, nära till affär, apotek och buss.

På frågan om huruvida de var intresserade av olika alternativ till det egna boendet svarade en att nämnda boendialternativ var skrämmande. Dock ansåg ett flertal att servicehus mer kan ses som eget boende.

Vissa svarade att de inte vet skillnaden mellan olika boendeformer, men flera önskar gemenskapen och tillgången till vård och någon ”vill ha hjälp med hushållsarbetet”.

De som ansåg att de har ett mindre hjälpbehov, vill komma till 55+ och serviceboende.

De som anser att de har ett större hjälpbehov, vill komma till servicehus och äldreboende.

Någon vill ha mer aktiviteter på det kollektiva boendet och en vill ha hiss i sitt eget boende.

En person säger sig redan flyttat till 55+, fast det inte står så på hyreskontraktet.

De med fysiska handikapp vill komma till servicehus och de med psykiska handikapp (demenssjukdom) till äldreboende.

Sju vill bo kvar hemma med ”så mycket hjälp jag kan få tills jag måste flytta till ett äldreboende”. Nitton vill flytta när de känner att de kommer att behöva mer hjälp.

Ingen har använt äldreguiden, men tolv tror att den kan vara till hjälp.

Två vill att det redovisas om det finns aktiviteter/terapi och i vilken omfattning.

Andra kriterier som kan vara till hjälp vid valet kan vara personalomsättningen, ledarskap, möjligheten att påverka/ifrågasätta för betalda tjänster och brister/förtjänster med dessa.

6.3 De former dagens brukare efterfrågar

Vi ställer oss mycket tveksamma till om just detta är den information de äldre efterfrågar i sin valsituation. Enligt *Senior 2005* framkom helt andra kriterier som de äldre uttryckte som viktiga för sitt boende. Varför använder man inte dessa istället i äldreguiden? Den verkar nu mer vara riktad till tjänstemän och politiker inom äldreomsorgsområdet.

Bergsten & Bäck-Wiklund (1997) påpekar i sin bok att även dagens unga generation känner sig överväldigade av alla valmöjligheter som finns, att välja och kanske välja fel, att se alla konsekvenser som det valda ger. Detta är uttryckt av ungdomar som är vana att söka information, vana att ha många valmöjligheter, att söka sig fram till information och därefter ta ett beslut. I en senare undersökning från Socialstyrelsen (Folkhälsorapport 2009), påpekas att psykisk ohälsa är särskilt vanligt bland yngre kvinnor, men även att den ökar bland båda könen. Denna undersökning kan indikera att den ökade valfriheten har ett finger med i spelet även här.

7. Diskussion

Här kommer vi att diskutera svaren i enkäten och tidigare forskning för att försöka reda ut begreppen. Vi kommer att börja med att reda ut våra frågor för att sedan väva samman våra slutsatser. Sist kommer vi att ge våra egna reflektioner på problemet valfrihet för dagens äldre i situationen där de behöver information och besluta om äldreboende.

- om det finns verktyg och möjligheter att välja
- om alternativen svarar upp till de former brukare efterfrågar
- om äldreomsorgen erbjuder boendalternativ

7.1 Begreppsförvirring

Här kommer vi att titta närmare på enkätsvaren och jämföra dem med tidigare forskning i form av artiklar och uppsatser.

Vi har valt att titta närmare på några resultat från enkäten som vi upplever belyser den tes vi har om dilemmat i valsituationen. Vad döljer sig bakom dessa svar?

Om de blir **”... fysiskt handikappade vill de till servicehus”** och de som utvecklar **”... psykiska handikapp (demenssjukdom, vår anm.) till äldreboende”**.

Denna uppdelning tror en del av respondenterna gäller för respektive behov. Det betyder ju att de äldre som svarade på enkäten (och som befinner sig i den kohort som särskilt boende är riktat mot) inte har kunskap om hur äldreomsorgen är uppbyggd. När ska de skaffa sig den informationen? Vem har ansvaret för att de ges rätt information?

Nitton **”... skulle vilja flytta när de märker att de kommer att behöva mer hjälp.”**

- Vill man verkligen flytta? Eller skjuter man beslutet på framtiden?
- Hur vet man när man kommer att behöva mer hjälp? Hur känns det?
- När kommer ”sedan” att sluta att vara framtid och övergå till nutid?

Enligt Senior vill de flesta som svarat på enkäterna stanna kvar hemma så långt som det är möjligt. Den information som de som svart på vår enkät kan göra att det är skrämmande att flytta till ett äldreboende. Den allmänna uppfattningen är att det är först när man blir sjuk som man känner av att man är gammal och då kan det vara svårt att ta kontakt, söka information och ta beslut om sitt framtida boende.

Detta är stora och svåra frågor att besvara. Vi upplever att nu startar problemet med att synkronisera biståndskriterierna för ”särskilt boende” med den enskildes lust att välja och behov att flytta. Det förutsätter ett nära samarbete för att det ska fungera, hemtjänsten brukar kunna ge en bra indikation på när behovet ökar. Om man har hemtjänst, vill säga.

Samtidigt som vårdbehovet ökat så mycket att hemtjänsten inte räcker till ska man alltså själv avgöra detta tillsammans med handläggaren och gå igenom boendebudet, göra en värdering utifrån äldreguiden, de ev. broschyrer som finns samt slutligen lämna in en formell ansökan om särskilt boende.

I enkäten kan vi fastslå att i vissa svar, säger de flesta respondenterna att de ställer sig positiva alternativt frågande till olika alternativ som faller inom kategorin ordinärt boende. Däremot ser de äldreboende som ett boende man flyttar till ”när man måste”. De gör själva den här uppdelningen. I deras värld är allt boende för äldre ”äldreboende”. Vi tolkar detta som att man kan tänka sig nämnda boendeformer, eller att man är nöjd med det (nuvarande) egna boendet. Man vet inte några andra alternativ. Begreppsförvirringen är stor.

Är det så att man helst ”bor kvar hemma” så länge som möjligt? Rent språkligt förutsätter ju det faktiskt att man inte ser institutionsboendet som ”egen bostad”. Detta är ju i så fall något som våra samhällsbyggare i form av politiker och kommunal- och statstjänstemän borde begrunda. Detta stämmer med socialstyrelsens undersökningar: *”De allra flesta bor, och önskar bo kvar, livet ut i en bostad och i ett bostadsområde, som de själva har valt att flytta till och inte i en bostad de fått efter behovsprövning (särskilt boende, förf. anm.)”* (Senior 2005).

Vidare kan vi se att man uppfattar att äldreboende är en typ av boende som man flyttar till när man måste, som man inte själv styr över. De vill flytta ”när de måste”. Kan det betyda att våra respondenter är rädda att de inte ska bli omhändertagna när de behöver? Rädda att känna sig utsatta, ensamma och utan tillräckligt med hjälp när de själva inte kan säga till? Detta tror vi inte är avsikten med dagens konstruktion av äldreomsorgen men det väcker onekligen tankar om förhållandet mellan makt och vanmakt hos dagens äldre befolkning.

7.2 Ett elektroniskt hjälpmedel

Enligt SCB är dagens 80 åringar och äldre, den generation som innehar minst antal datorer per person. Tanken från våra politiker kan dock vara att nästa generation kommer att vara mer datavana, ha tillgång till datorer och lättare kan ta till sig denna typ av information.

”Ingen har använt äldreguiden, men tolv tror att den kan vara till hjälp.”

På sidan från Socialstyrelsen kan man ”... *se och jämföra landets äldreboenden, korttidsboenden, hemtjänstutförare och även jämföra kommuner. Socialstyrelsen har mätt kvaliteten på sju områden: delaktighet, personaltäthet, kompetens, kontinuitet, självständighet, mat och ledning. De flesta kvalitetsområden består i sin tur av delområden*”.
(www.socialstyrelsen.se)

Områdena har betygsatts av brukarna, på en femgradig skala. Högst betyg är 5 poäng och lägst 1. Samtliga boenden borde vara kvalitetssäkrade enligt kommunens egna riktlinjer och socialstyrelsens regler och förordningar; de är ju en gång upphandlade. Hur många av dagens äldre vet hur man använder en dator för att söka den information man behöver? Kan det vara så att dagens politiker inte tänker på vem som ska använda sig av denna informationssökning idag, utan tänker på framtida brukare? Eller är det tänkt som ett instrument för handläggare, personal på boenden, hemtjänstpersonal och administrativ personal - och inte alls för dagens brukare? Att jämföra kommuner mot varandra – kan det vara något som socialstyrelsen själv är intresserad av? Knappast dagens brukare i alla fall. De vill ju enligt undersökningarna i *Senior 2005* helst bo kvar i sin hemtrakt alternativt flytta närmare sina anhöriga.

Äldreboendena idag ser till förväxling likadana ut. Det som idag skiljer dem åt är geografisk placering och i viss mån storlek (antal boende). Dessa variabler finns inte med i äldreguiden, inte heller tillgång till grönområden och natur. Trygghet är ännu en faktor som inte finns med i äldreguiden. Eftersom de flesta är intresserade av seniorboende, enligt vår enkät, bör äldreguiden omfatta även dessa boenden.

Flera undersökningar i *Senior 2005*, visar att trygghet i boendet värderas högt. Att bo kvar i samma område/grannskap tycks i hög grad bidra till en känsla av trygghet. Respondenterna uppger att känna sina grannar var det allra viktigaste, sedan kommer att bo i en invand miljö, att det finns bra lås och belysning och som sista svarsalternativ med 49 %, var att det finns tillgång till hjälp. I en av undersökningarna berördes frågan om hur viktigt det är att bo nära barn, barnbarn eller andra anhöriga. Tre fjärdedelar av dem som svarade tyckte att det var viktigt.

Enligt 3 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) ”... ska insatser inom socialtjänsten vara av god kvalitet. Nämnden har samma ansvar för att verksamheten utvecklas och säkras, oberoende av vem som verkställer tjänsterna.”

Bristen på information gör att man i dag får information av varandra, barnen och via äldreomsorgen, som besökande på äldreboende eller hos en biståndshandläggare. I de första informationskällorna finns det per automatik inbyggt felkällor, bland annat beroende på att vi uppfattar, hör och se lite sämre för varje år vi lever (Berg, 2007). Minnet försämras, och det utgör också en av de största stressorena, enligt en undersökning i Tornstam (2005). Ligger politiken ett steg före sin målgrupp, i detta fall? Kan dagens pensionärer tillgodogöra sig modeller där datorbaserade utvärderingar ska vägleda dem till rätt val? Och är verkligen dagens äldreomsorg så bred i sitt utbud att dessa modeller fyller en funktion?

Tegeland beskriver i sin uppsats *Information om kundval, en förutsättning för valfrihet?* att hon som biståndshandläggare ofta mött äldre i valsituationen och där hjälpinsatser ska diskuteras. Pensionärerna tycker inte att informationen i de broschyrer som finns räcker, utan frågar handläggaren: Vilken rekommenderar du? (Tegeland, 2007) Detta pekar på svårigheter i valsituationen, bristande tillgång på information samt utsattheten i att vara beroende av någon annan för att kunna välja.

7.3 Makt/vanmakt, rättighet/möjlighet

Här tänker vi försöka ta reda på om valfrihet skapar en möjlighet eller är det bara stressande i en för övrigt stressande situation?

Weber definierar makt som ”*sannolikheten för att få igenom sin egen vilja i en social relation trots motstånd, oavsett varpå denna sannolikhet beror*” (Weber, 1985).

Rättigheten att välja kan ses som en maktfaktor, medan frånvaro av möjlighet leder till vanmakt. För att kunna välja måste man ha information. Dagens äldre har rättigheten att få information, men - som det ser ut nu - inte möjligheten att själv införskaffa densamma. Ingen av våra respondenter kände till äldreguiden och hade följaktligen inte heller använt sig av densamma. Här ”undanhålls” information, dels om alternativa ordinära boenden, dels om äldreguiden och hur den kan användas. Vi ser det som ett ”opersonligt” maktspråk från organisatoriskt håll. Westlund talar om att Empowerment innehåller tre viktiga element, varav en är att sprida information till alla berörda. De som får tillgång till informationen ges en ökad motivation att agera på densamma (Westlund/Sjöberg, 2005).

Äldreguiden skulle kunna vara ett sätt att ge egenmakt till dagens äldre att påverka sin valmöjlighet. Kanske är det så dagens politiker tänkt. Vi upplever att politikerna tyvärr, i så fall, har missat målet med äldreguiden, genom att **dagens äldre inte har rätt att välja innan behovet finns och ofta inte förmågan att välja när behovet uppstår**. Har 40-talisterna (dvs. dagens politiker) skapat valmöjligheter för att själva kunna välja när det är dags? Enligt gerotranscendensen sker det en förändring i tankestrukturer och behov hos den åldrande individen. Tänk om de själva inte tänker likadant när de väl behöver hjälp, och inte längre känner på samma sätt som nu?

För att komma i kontakt med handläggare inom äldreomsorgen och få del av den information de har, bör man ha ett biståndsbehov. I valsituationen, när den äldre inte kan klara sig själv och därför då är beviljad bistånd, får man då information om annan verksamhet än den av kommunen sanktionerade? Beträffande äldreguiden, så omfattar den ju bara boenden som kommunerna själva står för, alternativt upphandlat. I och med införandet av lov skulle det ju öppna upp för ett bredare utbud men det gäller i så fall fortfarande särskilt boende. Hur ska information spridas om andra boendeformer?

När dagens äldre var unga, saknade fattiga och äldre rösträtt och medborgerlig status. Är därför dagens äldre ovana vid att få välja? Förlitar de sig på den gamla folkhemsidén om staten som den gode fadern som tar hand om och månar om sina medborgare. Eller är det en kvarleva från den tiden då äldreomsorgen var förknippad med fattigvården och ”den goda klienten”? Detta resonemang skulle kunna hänföras till begreppet **kulturell eftersläpning**, myntat av Ogburn, och som Tornstam redogör för i sin bok *Åldrandets Socialpsykologi* (2005). Begreppet handlar i stora drag om att olika delar i samhället utvecklas olika fort. Exempelvis förändras äldreomsorgens organisation via lagstiftning fortare och kulturella värderingar långsammare. Det skulle kunna förklara frånvaron av krav och egna initiativ man ibland kan iaktta hos den äldre generationen idag (Westlund/Sjöberg, 2002).

Kandelin berättar i sin avhandling *Äldres upplevelser av att ta emot hemtjänst* om en alternativ handlingsstrategi hos äldre med hemtjänst. Den går ut på att de äldre visar/uttalar tacksamhet för att på något sätt kunna styra sin egen hemtjänst. (Kandelin, 2007) Detta är som vi ser det en klar handlingsstrategi, som ligger i mellanrummet mellan att ”sakna talan” och att ”göra sin röst hörd”.

Vi anser att Valfrihet inte alltid är att betrakta som en mänsklig rättighet för alla i alla lägen, däremot likabehandling och samma rättigheter. Att välja boende när man är äldre borde inte skilja sig från andra val man gör vid en förändring som påverkar boendebehovet t.ex. som student, för en barnfamilj och vid skilsmässa.

Det verkar vara mer laddat att göra val som beror på åldrande/sjukdom/handikapp.

Att själv vara med och påverka och utforma sin bostad och boendemiljö och var man ska bo borde kännas självklart i alla livets skeden. Att känna makt att påverka skall inte vara undanhållet de som behöver mer hjälp.

7.4 Flyttspiral

Vi tror att det är viktigt att få möjligheten att välja innan man hamnar i ett händelseförlopp som man inte kan påverka själv, för då kan det lätt bli en negativ spiral som påverkar både välbefinnande, hälsan och möjligheten att välja. Men samtidigt inser vi att det redan där finns orsaker till att det inte görs, man tänker inte på att man är gammal när man är frisk, man vill kanske inte tänka på när man inte kan klara sig själv, man har en tro och förhoppning att man inte ska bli gammal, sjuk och oförmögen att ta hand om sig själv. Det är skrämmande och ovant för de flesta.

Att bryta upp och flytta är för många en stor förändring och en påfrestande process. I *Åldrandets socialpsykologi (2005)* skriver Tornstam om olika stressorer (s. 234). När man sammanför olika stressorer som exempelvis dåligt minne, sämre bostad, försämrad kontakt med barnen osv. Kommer man upp i en anseelig summa av olika negativ stress som, för den enskilde, kan förekomma vid en flytt till ett äldreboende. Det kan vara både svårt och tidskrävande att på nytt ”bo in sig” och känna sig ”hemma”. För många äldre människor kan ett ökande omvårdnadsbehov, med dagens organisation av äldreomsorgen, innebära flera flyttar inom bara några få år. I värsta fall kan även den allra sista tiden i livet innebära ännu en eller två flyttar: till en särskild demensavdelning samt till en hospiceavdelning eller s.k. VILS-rum (vård i livets slutskede). Vi använder handlingsstrategier för att kunna förbereda oss inför den kanske ofrivilliga flytten till ett äldreboende. De psykiska försvararen är att betrakta som helt normala och nödvändiga för att dosera ängslan vid konflikter inom individen och mellan individen och hans omgivning för att på så sätt hålla personligheten i jämvikt. Att inte klara sig själv och att behöva be om hjälp är en sorg.

Claes Carpenter skriver i sin uppsats *Kundvalets effekter och funktionssätt (2004)*, att ett seniorboende skulle kunna vara och fungera som är ett ordinärt boende, utan krav på biståndsbedömning. Och som riktar sig till äldre människor som söker trygghet, tillgänglighet och bekvämlighet. Hans utredning visar på en växande marknad för seniorboende i hyresrättsform med inkluderad service, vård och omsorg. Han argumenterar för anpassade lägenheter med integrerade tjänster som skulle kunna medföra att kommunen kan undvika bostads- och anpassningskostnader. Vilket innebär att äldre med vacklade hälsa har större möjlighet att bo kvar hemma, som även *Senior 2005* påpekar i sina utredningar.

7.5 LoV

Vi måste ställa oss frågan hur en lag kan vara ett frivilligt verktyg. De flesta lagar är antingen tvingande eller rådgivande. Och om den är frivillig, vad säger det? Kan det vara så att kundvalssystemet inte har fallit ut som det var tänkt och därför behövde förstärkas.

Det kan möjligen vara så att det öppnar upp för en möjlighet att man med den nya LoV, skulle kunna anställa en nära vän eller släkting som omsorgsgivare, om kommunen ger sitt godkännande. Vi anser, i så fall, att detta skulle kunna öka personers känsla av sammanhang, KASAM, och även öka motivationen att göra ett aktivt val.

7.6 Bistånd

Hur skulle det se ut om hjälp och boende inte var biståndsbeviljat? Formen, eller biståndsidén, antyder att det finns en bakomliggande rädsla för en ”överkonsumtion”. En forskningsrapport, *Man söker inte hjälp*, initierad av Stiftelsen Äldrecentrum i Stockholm (Inger Hjalmarsson, 2006), talar om rätten att ansöka om 1 - 4 timmar hemhjälp per månad, med förenklat biståndsbeslut (KS040211)”. Kostnaden för brukaren för denna insats uppgick då till 180 kr/timme, alternativt enligt hemtjänsttaxan. Då bara 87 personer ansökte, kom inget konklusivt fram, bara reflektionen att antingen var avgiften för hög, introduktionen av den nya tjänsten för kort eller så var inte behovet större. Vi har sett att det finns ett motstånd mot att söka hjälp utifrån, så vi tror helt enkelt inte att det kommer att bli en anstormning av ansökningar, om fler kommuner skulle införa samma förenklade modell eller slopa biståndsbedömningen före. Detta skulle kunna vara ett fint exempel på egenmakt för brukarna, som gör att de kan känna valfrihet, inte bara rättigheten att välja.

Vi har en tanke om att all nybyggnation av hyres- och bostadsrättslägenheter skall kunna anpassas för vissa behov som exempelvis rullstol, eventuellt koncentrerat till vissa uppgångar eller hus, och även innehålla gemensamhetslokaler. Då skulle det i enlighet med **KASAM**, innebära en begriplighet och meningsfullhet i vardagen, och det skulle vara meningsfullt att planera sitt framtida boende. Och biståndsdelen inom äldreomsorgen skulle troligtvis påverkas.

8. Slutord

Vi hade en tes om att det finns ett glapp mellan rättigheten och möjligheten i valsituationen i den biståndsbedömda boendesituationen för dagens äldre. Detta gör sig uttryckt mellan å ena sidan politikerns avsikt att - med lagstiftning och andra medel - forma äldreomsorgen och å andra sidan den krassa verkligheten. Tyvärr har vi inte funnit något som motbevisar denna tes.

Vi fann att valmöjligheten erbjuds först när man är i sådan kondition att boendebiståndet kan beviljas, men som samtidigt kan innebära att man inte har kraft att sätta sig in i valprocessen. Boendialternativen är till förväxling lika, förutom vad gäller geografisk placering samt storlek på boendet. Äldreguiden som är ett datorbaserat hjälpverktyg för jämförelser av äldreboenden, som få äldre idag använder, och bygger på ett tveksamt bedömningssystem av kriterier ingen efterfrågar.

Vi tror att intentionen med LoV, Äldreguiden och kundvalssystemen är god. Kanske är de ett första steg i en riktning vi inte sett fortsättningen på. Vi vill tro att nästa generation kanske kommer att ha lättare att tillgodogöra sig information på nätet men idag är det ingen reell informationsväg. Att få del av information borde vara en rättighet men det är snarare grundläggande strukturer vad gäller biståndsbedömning och särskilt boende utgör de största hindren idag för äldres valfrihet.

Litteratur:

Antonowsky, Aron. (2005) Hälsans mysterium. Stockholm: Natur och kultur.

Berg, Stig. (2007) Åldrandet; individ, familj, samhälle. Malmö: Liber.

Bergsten, Birgitta & Bäck-Wiklund, Margareta. (1997) Det moderna föräldraskapet: en studie av familj och kön i förändring. Stockholm: Natur och kultur.

Eklund, Klas. (2007) Vår ekonomi: en introduktion till samhällsekonomi. Nordstedts Akademiska förlag

Eriksson, Lisbeth & Markström, Ann-Marie. (2000) Den svårfångade socialpolitiken. Lund: Studentlitteratur.

Gregow, Torkel (2008) *Sveriges Rikes Lag 2008*. . Norge: Nordstedts Juridik AB.

Kvale, Steinar. (1997) Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur.

Körner, Svante & Wahlgren, Lars. (2002) Praktisk statistik. Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen (2006) *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten*. Lindesberg. Bergslagens Grafiska.

Tornstam, Lars. (2005) Åldrandets socialpsykologi. Stockholm: Raben & Sjögren.

Trost, Jan. (2001). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.

Weber, Max. (1985) Ekonomi och Samhälle 2: Religionssociologi, Rättsociologi. Argos.

Westlund, Peter/Sjöberg, Arne. (2005) *Antonovsky inte Maslow- – för en salutogen omsorg och vård*. Lettland: Fortbildningsbolaget.

Utredningar, Uppsatser och **Artiklar**:

Utredningar från **Senior 2005**;

- **Varför kan inte behovet av särskilda boendeformer tillgodoses?**
- **Äldre utanför äldreomsorgen och**
- **Nationella kvalitetsindikatorer i Vården och omsorgen om äldre personer.**

Äldres upplevelser av att ta emot hemtjänst. Monica Kandelin (2007).

Man söker inte hjälp (initierad av Stiftelsen Äldrecentrum i Stockholm). Inger Hjalmarsson (2006).

Information om kundvalet, en förutsättning för valfrihet? – en studie av hur tre kommuner arbetar med informationsspridning om kundval inom hemtjänsten. Emma Tegeland (2007).

Kundvalets effekter och funktionssätt. Carpenter, Claes (2004). Stockholm, Stockholms universitet, Handelshögskolan.

Privat och offentlig äldreomsorg - svenska omsorgsarbetsares syn på arbetsmiljö och politisk styrning. (2007:1) Gustafsson Rolf Å, Szebehely Marta. *Socialvetenskaplig tidskrift*.

Omsorgstjänster för äldre och funktionshindrade: skilda villkor, skilda trender? (2007:2-3) Szebehely Marta, Trydegård Gun-Britt. *Socialvetenskaplig tidskrift*.

Livssituation och förhållningssätt bland äldre i behov av hjälp och stöd. (2005:4) Hammarström, Gunhild & Torres, Sandra. *Socialvetenskaplig tidskrift*.

Förändrad tillämpning av offentlig äldreomsorg – ett hot mot målsättningen om demokrati och jämställdhet. (2004:2-3) Sand, Ann-Britt. *Socialvetenskaplig tidskrift*.

Det gäller att hushålla med kommunens resurser – biståndsbedömares syn på äldres sociala behov. (2004:2-3) Andersson, Katarina. *Socialvetenskaplig tidskrift*.

Osäkerhetens återkomst. Att åldras i risksamhället. (2004:2-3) Eriksson, Bengt G. *Socialvetenskaplig tidskrift*.

Övergripping mot äldre i två perspektiv. (2004:2-3) Jönson, Håkan. *Socialvetenskaplig tidskrift*.

Internet:

<http://aldreguiden.socialstyrelsen.se/Search/UnitSearch5.aspx>

<http://aldreguiden.socialstyrelsen.se/#Beskrivning>

www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2009/10363/Sammanfattning.htm

www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2007/9579/Sammanfattning.htm

www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2004/3034/Sammanfattning.htm

<http://hitta.socialstyrelsen.se/?q=senior%202005>

www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2009/10373/Sammanfattning_2009-126-111.htm

www.scb.se

www.riksdagen.se

www.vr.se

Statistik:

Senior 2005

Lagar:

LoV och SoL

ENKÄT

Om valfrihet och boende

1. a) Kön   kvinna   man

b) Vilket år är du född? _____

c) Hur bor du?   eget hus   lägenhet

på landet   tätort (nära till affär, apotek, buss m.m.)

En del gamla kommer till en punkt där de inte längre kan klara sig utan hjälp.

Det kan vara med att förflytta sig, hålla ordning på hemmet, egen personlig omvårdnad som hygien, mat och med att sköta mediciner och behandlingar.

Det finns flera ”handikappanpassade” boendialternativ för äldre personer.

2. a) Skulle du vara intresserad av något av dessa boendialternativ?

55+

Seniorbostad

Servicehus

Äldreboende

Annat _____

Inget

b) Varför/varför inte?

---

c) Har du redan flyttat till något av ovanstående? Varför?

---

d) Om du saknar något med dessa boendeformer, hur skulle du vilja att det såg ut i stället?

---

3. Hur vill du lösa din boendesituation om du behöver hjälp i framtiden?

Jag vill bo kvar hemma med så mycket hjälp jag kan få tills jag måste flytta till ett äldreboende.

Jag skulle vilja flytta när jag märker att jag kommer att behöva mer hjälp.

Jag skulle vilja flytta redan nu om jag fick.

Jag borde ha flyttat när jag var yngre.

Annat _____
_____
_____
_____

Socialstyrelsen har tagit fram en äldreguide, där kommunernas äldreomsorg presenteras och kan jämföras utifrån ett antal kriterier:

Tillgänglighet	Delaktighet	Personaltäthet	Kompetens
Kontinuitet	Självständighet	Närståendestöd	Mat
Läkarmedverkan	Uppföljning	Information	

4. a) Har du använt dej av äldreguiden? _____

b) Tror du att dessa kriterier kan hjälpa dig att välja rätt äldreboende? ____

c) Skulle du vilja ha med andra kriterier, i så fall vilka? _____

Skriv gärna på baksidan eller nytt papper om inte platsen räcker till.

Om du vill fråga om något kan du ringa mej på tel:0302-178 17.

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Vanja Gustafsson

Kristina Alsefelt

Studering på socionomprogrammet,

Göteborgs Universitet

Bilaga 2

Här följer en sammanställning av samtliga **svar** vi erhöll från enkäten, utan inbördes ordning.

Kvinna född 1929, bor i lägenhet. Är intresserad av: Seniorbostad.
Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.
Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Kvinna född 1933, bor i lägenhet. Är intresserad av: Servicehus.
Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.
Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Kvinna född 1923, bor i lägenhet, i tätort.
Är **inte** intresserad av något av dessa boenden.
Vill bo kvar hemma med så mycket hjälp hon kan få tills hon måste flytta till ett äldreboende.

Kvinna, bor i lägenhet, i tätort.
Är intresserad av: Annat alternativ: *"Vill helst bo kvar i min lägenhet"*.
Vill bo kvar hemma med så mycket hjälp hon kan få tills hon måste flytta till ett äldreboende.

Kvinna född 1932, bor i lägenhet, i tätort.
Är **inte** intresserad av något av dessa boenden, därför att: *"har nyss flyttat till lgh från villa"*.
Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.
På frågan om andra kriterier till ÄG svarar hon: "?"

Kvinna född 1932, bor i lägenhet, i tätort.
Är **inte** intresserad av något av dessa boenden, därför att: *"än så länge klarar vi oss"*.
Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.
På frågan om andra kriterier till ÄG svarar hon: "?"

Kvinna född 1923, bor i lägenhet. Är **inte** intresserad av något av dessa boenden.
Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.

Kvinna född 1936, bor i tätort. Är intresserad av: Annat: *"eget boende med hjälp"*,
"därför att servicehus m.m. är skrämmande".
Vill bo kvar hemma med så mycket hjälp hon kan få tills hon måste flytta till ett äldreboende.

Kvinna född 1938, bor i eget hus, på landet och i tätort. Är intresserad av: 55+.
Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.
Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Kvinna född 1929, bor i lägenhet, i tätort.

Är intresserad av: Serviceboende, Äldreboende och Annat alternativ: eget boende. *"Beroende på fysiskt handikapp som gör att hon väljer servicehus, därför att jag kan få praktisk hjälp, vid psykisk ohälsa (senilitet) måste (som jag ser det i nuläget) vården och de anhöriga bestämma mitt boende"*. Har inte flyttat till något av ovanstående, därför att: *"tycker ännu att jag klarar mig både fysiskt och psykiskt"*.

Om hon saknar något av dessa boendeformer så *"vet hon inte om något annat alternativ"*.

Vill bo kvar hemma med så mycket hjälp hon kan få tills hon måste flytta till ett äldreboende och vill flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Skulle vilja ha *"aktiviteter med hjälp av terapeuter"* som ett kriterium i äldreguiden.

Kvinna född 1937, bor i lägenhet, i tätort. Är intresserad av: 55+.

Har inte flyttat till något av ovanstående, därför att: *"Nej bor bra som jag gör tills vidare"*.

Om hon saknar något med dessa boendeformer svarar hon: *"hiss till 2:a våningen"*.

Vill bo kvar hemma med så mycket hjälp hon kan få tills hon måste flytta till ett äldreboende.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Skulle vilja ha *"aktiviteter inom boendet"* som ett kriterium i äldreguiden.

Kvinna född 1930, bor i *"eget radhus"*, i tätort. Är intresserad av: Servicehus, för att:

"framöver kan jag kanske behöva mer hjälp. Är änka sedan 16 år".

Skulle vilja flytta när hon märker att hon behöver mer hjälp.

På frågan om äldreguiden svarar hon: *"Nej, vad är det?"*.

Man, bor i eget hus, i tätort.

"Om jag inte kan klara mig själv utan hjälp är jag intresserad av servicehus alternativt äldreboende. Kan jag klara mig själv kan boende 55+ och seniorbostad vara intressant".

Har inte flyttat till ovanstående, för att: *"Nej, ännu inte behövt"*.

Skulle vilja flytta när han märker att han behöver mer hjälp.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Man född 1936, bor i eget hus, i tätort. Är intresserad av: 55+ och Servicehus, därför att: *"tror att dessa boende skulle passa mig eftersom hushållsarbete inte är min starka sida!"*.

Skulle vilja flytta när han märker att han behöver mer hjälp.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Ang. andra kriterier svarar han: *"påverkan/ ifrågasättande: betalar man för tjänster vill man också peka på brister samt förtjänster"*.

Man född 1933, bor i eget hus, på landet *"nära till buss"*.

Är intresserad av: Servicehus, *"senare"* och Inget (som är ett svarsalternativ), *"just nu"*, därför att *"just nu klarar jag allting bra, men så småningom behöver jag kanske ett rum i servicehus, ev. med ett seniorboende som mellanstation"*.

På frågan om han flyttat svarar han: *"Nej, har inga sådana behov nu och trivs väldigt bra med enskilt eget boende. Kör bil själv – spelar golf, bridge och dansar varje vecka. Sköter trädgården och hugger ved till egen keddy"*. Han *"saknar aktiviteter för dem som bor i kollektivt boende"*.

Vill bo kvar hemma med så mycket hjälp han kan få tills han måste flytta till ett äldreboende.

Tror att ÄG *"delvis"* kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

"Vet inte" om han skulle vilja ha med andra kriterier.

Man född 1937, bor i lägenhet, i tätort.

Är **inte** intresserad av något av dessa boenden, därför att: *"bor bra"*.

Skulle vilja flytta när han märker att han behöver mer hjälp.

På frågan om äldreguiden svarar han: *"Var finns den?"*.

Kvinna född 1922, bor i eget hus, i tätort.

Är intresserad av: Servicehus, därför att: *"behov av service"*.

Vill bo kvar hemma med så mycket hjälp hon kan få tills hon måste flytta till ett äldreboende och vill flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.

Man född 1928, bor i eget hus, i tätort.

Är intresserad av: Servicehus, därför att: *"verkar vara en passande boendeform"*.

Skulle vilja flytta när han märker att han behöver mer hjälp.

Tror **inte** att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Kvinna född 1926, bor i lägenhet, i tätort.

"Vet inte skillnad mellan 55+, seniorboende och servicehus".

"Önskar ett boende där man har egen lägenhet och största möjlighet kan sköta sig själv, men där det finns tillsyn för att känna trygghet om man skulle behöva hjälp. Ha tillgång till städhjälp, restaurang, gemensamhetslokaler för fritidsaktiviteter och kulturverksamhet".

Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.

Man född 1929, bor i lägenhet.

Är intresserad av: Servicehus. Har inte flyttat till ovanstående, pga. *"inget behov"*.

"Vet inte" om han saknar något med dessa boendeformer.

Skulle vilja flytta när han märker att han kommer att behöva mer hjälp.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Kvinna född 1930, bor i lägenhet.

Är intresserad av: Servicehus. Har inte flyttat till ovanstående, pga. *"Inga behov"*.

"Vet inte" om hon saknar något med dessa boendeformer, hur hon skulle vilja att det såg ut.

Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Kvinna född 1936, bor i lägenhet, i tätort.

Är intresserad av: Seniorboende och Servicehus, därför att *"Är inte helt införstådd med vad dessa alternativ innebär. Men jag skulle önska en viss gemenskap i boendet och ha tillgång till ev. läkarhjälp"*.

Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Man född 1935, bor i lägenhet, i tätort.

Är intresserad av: Servicehus. *"Bor kvar i egen lägenhet"*.

Skulle vilja flytta när han märker att han kommer att behöva mer hjälp.

Man född 1931, bor i eget hus.

Är intresserad av: Servicehus, därför att: *"Eget boende med service"*.

Vill bo kvar hemma med så mycket hjälp han kan få tills han måste flytta till ett äldreboende.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Kvinna född 1942, bor i eget hus.

Är intresserad av: Äldreboende, saknar inget alternativ.

Skulle vilja flytta när hon märker att hon kommer att behöva mer hjälp.

Har inte använt sig av äldreguiden: *"nej visste inte att det fanns"*.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.

Saknar kriterier för *"personalomsättning och ledarskap"* i äldreguiden.

Kvinna född 1927.

Är intresserad av: Inget, därför att: *"Jag bor nästan i 55+. I framtiden kanske servicehus"*.

Saknar inte något alternativ till dessa boendeformer: *"för tidigt"*.

Vill bo kvar hemma med så mycket hjälp hon kan få tills hon måste flytta till ett äldreboende.

Tror att ÄG kan vara till hjälp vid val till äldreboende.